

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
DIZAINO KATEDRA

GITANA EVSEIČIKAITĖ

Dailės magistrantūros (specializacija – tekstilė) studentė

TEKSTILĖS KOMPOZICIJOS
„ARTI BEDUGNĖS“

Magistro darbas

Darbo vadovė: doc. Salvinija Anikinienė

Recenzentė: lekt. Regina Vaitkevičienė

Šiauliai, 2014

UNIVERSITY OF ŠIAULIAI
FACULTY OF ARTS
DEPARTMENT OF DESIGN

GITANA EVSEIČIKAITĖ

Master of Fine Arts (specialization - Textile) student

COMPOSITIONS OF TEXTILE
„CLOSE TO THE ABYSS“

Master Thesis

Supervisor: doc. Salvinija Anikinienė

Reviewer: lect. Regina Vaitkevičienė

Šiauliai, 2014

SANTRAUKA

Magistro darbe „Arti bedugnės“ keliami problema – dėl įgimtų moteriškųjų savybių stiprumo moteriai kylantys konfliktai su aplinka ir pačia savimi, gebėjimas nepalūžti kritiniu momentu.

Darbo tikslas - ištyrus teorines moters vidinės dramos formavimosi aplinkybes bei moteriškumo tematikos apraiškas menininkų darbuose, interpretuoti moters, pakliuvusios į, atrodytą, beviltišką situaciją, įtakotą įgimtų savybių ir galimų aplinkos veiksnių, išraišką, perteikti ją penkių tekstilės kompozicijų cikle „Arti bedugnės“.

Pirmame teorinės darbo dalies skyriuje analizuojama moters drama istorijos kontekste. Čia ne tik apžvelgiama laukinė moters prigimtis, jos įtaka moters gyvenimui, bet ir nagrinėjamos įvairių autorių nuomonės apie moters charakterio išraišką pasaulio religijose, kur pastebimas galimas neigiamų moteriškųjų savybių priskyrimas kerėti gebančioms deivėms, analizuojamas ir moters charakterio atspindys tautosakoje, stebuklinėse pasakose, požiūris į moterį-kerėtoją istoriniame kontekste. Apžvelgiamos ir psichologinės būsenos, vedančios „arti bedugnės“.

Antrame skyriuje nagrinėjami darbo temos atspindžiai, vizualiai besisiejantys tiek su moters išorinių veiksnių formuojamais įvaizdžiais, tiek su moteriškąja prigimtimi, šiuolaikinėje menininkų kūryboje: pristatomos moters įvaizdžio refleksijos šiandienos fotografijoje, drabužių dizaine, pateikiami moteriškumo tematiką perteikiantys šiuolaikinio tekstilės meno pavyzdžiai.

Trečiame darbo skyriuje pateikiama tekstilės kompozicijų „Arti bedugnės“ koncepcija, idėjos vizualizavimo paieškos, eskizai, projektai, technologiniai mėginiai. Pateikiama tekstilės kompozicijų ciklo fotosesija.

Magistro darbo prieduose pateikiami meno istorijoje aptinkami vizualūs moters įvaizdžiai bei kompaktinė plokštelė su elektronine magistro darbo versija.

Remiantis moters prigimtinių savybių analize ir senosiomis stebuklinėmis pasakomis, atkeliavusiomis iš žodinės tautosakos laikų, – kaip įkvėpimo šaltiniu, pritaikius vilnos ir sintetikos pluoštų smagstymo prie tekstilinio paviršiaus viena adata techniką bei ją papildžius monotipija, sukurtas originalus ir šiuolaikiškas tekstilės kompozicijų ciklas, sudarytas iš penkių dalių: „Neviltis“, „Galimybė“, „Virsmas“, „Transformacija“, „Vizija“, susietų bendra stilistika. Tekstilės kompozicijų ciklas „Arti bedugnės“ – įkvėptas senųjų stebuklinių pasakų ir atspindintis šių dienų moters emocinę būseną. Jame - ribinės situacijos fiksacija, kur iki pražūties arba išlikimo – tik vienas žingsnis. Paliesta labai jautri ir ypač aktuali šiandien pražūties tema, į kurią tekstilės kompozicijų ciklas siūlo pažvelgti pozityviai. Moteris nėra gimusi tam, kad pasiduotų.

SUMMARY

This master's thesis "Close to the abyss" poses a problem – because of the inherent strength of the female character, a woman, conflicts with the environment. Her confidence, and her ability did not have a critical moment.

This examination of a woman's inner drama shows the formative circumstances and manifestations of womanhood-themed works. The artist interprets the woman falling into a seemingly hopeless situation, influenced by the inherent properties and potential environmental factors express and convey the five compositions textile cycle "Close to the abyss."

The first theoretical work of a woman drama section analyzes the historical context. This is not only an overview of the nature of a wild woman, her impact on women's lives, but also deal with different authors opinions about a woman's character. It is an expression of world religions, where possible negative notable female character attribution conjure Variable Goddess, analysis and reflection of a woman's character in folklore, magic folk tales, attitudes to women enchantress-historical context. And an overview of the psychological state leading to "close the abyss."

The second chapter analyzes the reflections of the topic, both visually indissociable with a woman is formed images of the external factors and the nature of the feminine, contemporary artists' works: featured images of women the reflection of today's photography, clothing design, given the theme of femininity convey contemporary textile art examples.

The third section of the textile compositions "Close to the abyss" concept, the idea of visualization of the search, sketches, designs, technological samples. Presented textile compositions cycle session.

Master thesis appendices contain the history of art found in the visual images of a woman and a CD-ROM with an electronic version of the master thesis.

Based on the analysis of the properties of the natural woman and old tales, which arrived from oral folklore times - as a source of inspiration for the application of wool and synthetic fibers on a textile surface smagstymo one needle technique and by adding monotype created original compositions and modern textile cycle consisting of five parts: "Despair" opportunity, "Transition", "Transformation", "Vision", have a common style. Textile cycle tracks "Close to the abyss" - inspired by the old fairy tales and reflective these days a woman's emotional state. In it - fixing the limit of where to destruction or survival - only one step. When touched, the highly sensitive and extremely relevant today destruction theme, which offers a series of textile compositions look positively. The woman is not born in order to give up.

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	6
1. MOTERS DRAMA ISTORIJS KONTEKSTE.....	10
1.1. Laukinė moters prigimtis.....	10
1.2. Moters charakteris pasaulio religijose ir tautosakoje.....	11
1.3. Psichologiniai moters portretai stebuklinėse pasakose (pagal C. P. Estes).....	16
1.4. Požiūris į moterį-kerėtoją XV - XX a.....	17
1.5. Psichologinės būsenos, vedančios „arti bedugnės“.....	22
2. TEMOS ATSPINDŽIAI ŠIUOLAIKINĖJE MENININKŲ KŪRYBOJE.....	25
2.1. Moters įvaizdžio refleksijos šiandienos fotografijoje, drabužių dizaine.....	26
2.2. Moteriškumo tematika šiuolaikiniame tekstilės mene.....	30
3. TEKSTILĖS KOMPOZICIJŲ CIKLO „ARTI BEDUGNĖS“ KONCEPCIJA IR MENINIS PAGRINDIMAS.....	38
3.1. Kūrybinio darbo koncepcija.....	38
3.2. Idėjos priešprojektinės paieškos, temos vizualizavimas.....	38
3.3. Darbo realizavimas iš pasirinktų tekstilės medžiagų.....	46
3.4. Tekstilės kompozicijų ciklo fotosesija.....	50
3.5. Tekstilės kompozicijų ciklas aplinkoje.....	53
IŠVADOS.....	55
LITERATŪRA.....	56
PRIEDAI.....	59
1 Priedas Moters įvaizdžiai meno istorijoje	
2 Priedas Kompaktinė plokštelė su magistro darbo įrašu	

IVADAS

Darbo problema.

Moteris savo prigimtimi – kovotoja. Ši prigimtinė savybė ją lydi nuo pat žmonijos lopšio laikų, kuomet šeimos židinio saugotoją keitė vyro vergė, vėliau greta riterio garbinamos damos blaškėsi raganos šmėkla ir t.t. Šiandieninė moteris – stereotipų laužytoja ir kokybiško gyvenimo kūrėja, siekianti ne tik svajonių mokslo, bet ir karjeros aukštumų. Ji nebijo drąsių sprendimų, gali ir geba konkuruoti vyriškame pasaulyje. Šių dienų moteriai nesvetima ir pasirinkimo laisvė. „Mes visos ilgimės laisvės. Kultūra beveik neturi priešnuodžių nuo šio ilgesio. Mus pratino gėdytis šitokių troškimų. Atsiauginusios ilgus plaukus, mes įgudome po jais slėpti savo jausmus. Tačiau dieną ir naktį mums už nugaros tebešmėkščioja pirmapradės Laukinės Moters šešėlis. Kur bebūtume, tas šešėlis sėlina mums iš paskos ir aiškiai turi keturias kojas“ (Estes, 2012, p. 13). Kokios yra prigimtinės laukinės moteriškos savybės, apie kurias rašo C. P. Estes? Kaip jos pasireiškia? Kas nutinka, kai prigimtinis moteriškumas – užslopinamas arba prigimtinės savybės nebūna subrandintos? Kokią įtaką tai padaro moters elgesiui arba kaip tai pasireiškia santykiyje su priešinga lytimi? Kaip tai įtakoja abipusį lyčių tarpusavio vertinimą, kuris istorijos požiūriu nebuvo vienodas? Jis - prieštaringas ir dramatiškas. Kaip teigia K. Vasilevas, tai yra susiję su moters socialine padėtimi, jos įgimtomis savybėmis ir teigiamybėmis. Jos tikroji žmogiškoji vertė dažniausiai būdavo suniekinama, diskredituojama ir sumenkinama (Vasilevas, 1983). Ar iš tiesų taip buvo ir kaip keitėsi visuomenės požiūris į moterį istoriniais laikotarpiais? Kokios priežastys galėjo įtakoti požiūrio į moterį kaitą? Tai - tik dalis klausimų, išskylančių, pradėjus analizuoti moters prigimtį ir su ja susijusią problematiką.

Darbo aktualumas.

Klausimai, susiję su moters prigimtimi ko gero yra aktualūs dar nuo tų laikų, kada apskritai pradėjo egzistuoti žmonija. Žvelgiant į juos istorijos kontekste, išryškėja daugybė faktorių, lėmusių epizodinį vyro arba moters dominavimą, požiūrio į moteriškosios ir vyriškosios lyties kitimą. Šiuo magistro darbu nėra siekiama atskleisti moters pranašumą vyro atžvilgiu. Vyras – tik galimas veiksnys, įtakojančias moters silpnumo būsenos atsiradimą. Darbu „Arti bedugnės“ ne tik norima atkreipti dėmesį į dalykus, įtakojančius šių dienų moters galimybę palūžti, bet ir skatinama nepasiduoti, kuomet daugybė tiek vidinių (prigimtinių), tiek išorinių (aplinkos sukurtų) faktorių moterį gali pastūmėti prie kritinės situacijos, darbo kūrybinėje dalyje perteiktos per žmogaus ir kalno metaforą. Neviltis šio magistro darbo, pavadinto „Arti bedugnės“, kūrybinėje dalyje yra fiksuojama kaip galima praraja, prie kurios krašto atsidūrusi moteris, išgyvena vidinį lūžį ir

pasirenka ne *pražūtį (mirtį)*, bet *gyvenimą*. Šių dienų moters, įprastai atliekančios daugybę socialinių vaidmenų, gebėjimas nepalūžti – viena iš esminių šiandienos aktualijų.

Apie moteriškumą, požiūrį į moterį, moters savybes ir jų galią rašė ir su jomis susijusias problemas įvairiais aspektais analizavo daug visų laikų filosofų, mokslininkų. Vieni ryškiausių jų yra: J. M. Sallmann, 1998; Basilissa, 2003; P. Dundulienė, 1990; M. Gimbutienė, 1986; N. Vėlius, 1987; J. Jurginis, 1984; Platonas, Aristotelis, L. Braunas, F. Nyčė, A. Šopenhaueris, L. Vorobjovas; kaltinimo raganavimu (kaip vieno iš moters sugebėjimų) fenomeną tyrinėjo R. Mandrou, istorikas L. Chatellier; vyrų ir moterų santykius aiškino K. Vasilevas, 1983; M. Foucault, 1999 ir kt.

Per pastaruosius dešimtmečius Lietuvoje yra sukurtas ne vienas moteriškumo temą gvildenantis tekstilės darbas. Čia galima išskirti L. Oržekauskienės, E. G. Bogdanienės, V. Gelūnienės, L. Jonikės, I. Likšaitės pavardes. Pastebima, kad Lietuvos tekstilininkų darbuose yra itin dažnai atkreipiamas dėmesys į moterį, nagrinėjamas jos vaidmuo sociume. Autorės tarsi švelniai prisiliečia prie problemos, kas buvo atlikta ir šio magistro darbo kūrybinėje dalyje.

Darbo hipotezė.

Gilesnė pažintis su prigimtinė savimi, suteikia moteriai daugiau dvasios stiprybės ir pasitikėjimo savo jėgomis (galiomis). Prigimtinė - Laukinė Moteris – drąsi. Kadangi ji stipri savo įgimta esatimi – niekada nepražus (nepriklausomai nuo gyvenimo sukurtų siužetų). Tekstilės kompozicijų ciklas „Arti bedugnės“ - simbolinė moters ir kalno (problemos personifikacija) santykinė išraiška, kurioje nugalėtoja tampa moteris.

Tikėtina, kad plačia emocijų skale: nuo baimės, nerimo iki išgyvenimo alsuojanti kūrybinė darbo dalis, kurioje per tekstilės kompozicijas būtų išgryninamas pozityvas, padėtų žiūrovui jautriai pažvelgti į moters vidinio pasaulio patyrimus, būsenas, nuojautas, išgyventi jas kartu su ja.

Darbo objektas – moters dramatiškų emocinių būsenų, įtakotų prigimtinių savybių, tokių kaip: intuicija, drąsa, ryžtas ir t.t., stiprumo išraiška bei vaizdavimas dailės kūrinuose.

Darbo tikslas.

Ištyrus teorines moters vidinės dramos formavimosi aplinkybes, bei moteriškumo tematikos apraiškas menininkų darbuose, interpretuoti moters, pakliuvusios į beviltišką situaciją, įtakotą įgimtų savybių ir galimų aplinkos veiksnių, vidinių išgyvenimų išraišką, perteikti ją penkių tekstilės kompozicijų cikle „Arti bedugnės“.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti moters prigimtį, visuomenės požiūrio į moterį kitimą ir jo priežastis teoriniu aspektu.
2. Atlikti darbo projektinę, grafinę dalis.
3. Parinkti tinkamas medžiagas, technologijas temos raiškai iš tekstilės medžiagų.
4. Realizuoti tekstilės kompozicijų „Arti bedugnės“ ciklą.
5. Atlikti ciklo fotosesiją.
6. Pasiruošti darbo pristatymui komisijai.

Magistro darbo bazė:

Metodologija

Kuriant tekstilės kompozicijų ciklą, buvo atlikta moters įgimtų savybių ir jų galimai daromos įtakos visuomenei, tyrinėtos C. P. Estes, G. Skabeikytės, G. Sabaitytės, J. M. Sallmann, apžvalga; moters analizė mitologiniu, psichologiniu-religiniu požiūriais (C. G. Jung); lyginant moters padėties visuomenėje matriarchaliniu ir patriarchaliniu laikotarpiais aspektus, atsižvelgta į M. Foucault įžvalgas, K. Vasilevo filosofinius apibendrinimus; patyrinėtas moteriškasis charakteris ir jo interpretacijos šiandieninių Lietuvos ir pasaulio menininkų darbuose. Atlikus teorinę analizę, buvo kuriami tekstilės kompozicijų grafiniai projektai, įvykdyta technologinė darbo dalis, panaudojant medžiagas: fetrą, vilnos ir sintetikos pluoštus, pritaikyta smaigstymo viena vėlimo adata technika. Siekiant suformuoti tekstilės paviršiuje išraiškingus tekstūrinius fragmentus, buvo atspaudžiama monotipija.

Darbo metodai: teorinė literatūros analizė, vizualinių analogų analizė, kūrybinės tekstilės interpretacijos.

Strategija.

1. Moters įgimtų savybių ir jų įtakos moteriškumo sampratos kitimui istoriniais laikotarpiais teorinė analizė (II sem.)
2. Kūrybinių analogų, eskizinės paieškos, tekstilės technologinių mėginių kūrimas (II sem.).
3. Kūrybinių projektų atlikimas (II, III sem.).
4. Kūrybinio darbo įgyvendinimas smaigstymo technika (II, III sem.).
5. Kūrybinio darbo fotosesija, darbo išeksponavimas tinkamoje parodinėje aplinkoje (II, III sem.).

Rezultatų naujumas. Moteriškumo tematika mene nėra nauja, tačiau atlikus teorinę darbo dalį, galima teigti, kad joje pateikiama moters prigimties samprata prieštarauja stereotipiniam moters įvaizdžiui. Vis dar yra įprasta moterį vadinti silpnąja lytimi (nors yra pastebima ir ryškių feminizmo visuomenėje apraiškų), tačiau teorinė darbo dalis tokį įvaizdį paneigia.

Tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ vizualinės darbo dalies naujumas perteiktas simboliškai išraiška, kuomet naudojant komponavimo principus ir spalvinius derinius, atskleidžiamas moters emocinis pasaulis, atspindintis būsenos kaitą. Naujumas atlikimo technikoje - vilnos ir sintetikos pluoštų prismaigstymo (tarsi ritualinio proceso rezultato) viena adata prie tekstilinio paviršiaus taikymas. Papildant jį monotipijos technika, sukuriama subtili užuomina į moters emocinį pasaulį ir tvyrančią pražūtį nuojautą.

Teorinis darbo reikšmingumas. Pažinti moteriai pačią save – vienas svarbiausių dalykų gyvenime. Tik suvokiant savo prigimtį ir misiją, savo įgimtas asmenines savybes, ugdant ir laikant jas stipriąja savo charakterio puse, įmanoma išlikti drąsia ir stipria asmenybe. Teoriniu darbo aspektu - bandoma įrodyti, jog moterystės tematikos ir su ja susijusios problematikos galima aptikti daugelyje kultūrinių regionų. Išanalizavus moteriškumą teoriniu aspektu, surinkta daug įdomios ir reikšmingos informacijos, kuri gali būti pritaikyta dailės užsiėmimų metu, rašant teminį straipsnį, ruošiant informacinį pranešimą ir pan.

Praktinis darbo reikšmingumas. Tekstilės kompozicijų ciklas „Arti bedugnės“ atskleidžia moters, atsidūrusios kritinėje situacijoje emocinę būklę, įtakotą įgimtų moteriškųjų savybių stiprumo ir dėl jo kylančių konfliktų su aplinka ir pačia savimi. Tekstilės kompozicijų ciklas „Arti bedugnės“ gali būti eksponuojamas parodose, šiuolaikiniuose interjeruose.

Darbo struktūra. Teorinę darbo dalį (56 psl.) sudaro įvadas (4 psl.), 3 skyriai (43 psl.), išvados, literatūros sąrašas (42 pozicijos), 2 priedai. Darbe pateikiami 67 paveikslai.

Kūrybinę darbo dalį sudaro penkios tekstilės kompozicijos: „Neviltis“ 75x67; „Galimybė“ 104x69,5; „Virsmas“ 159x68,5; „Transformacija“ 87x68,5; „Vizija“ 76x69.

1. MOTERS DRAMA ISTORIJS KONTEKSTE

1.1. Laukinė moters prigimtis

Prieš pradėdant kalbėti apie laukinės moters įvaizdį, yra būtina paminėti, jog šiame magistro darbe įvardijamos sąvokos *laukinė moteris* reikšmė atitinka dr. C. P. Estes sampratą. Autorės veikale „Bėgančios su vilkais“ žodis *laukinė* vartojamas ne šiuolaikine, niekinamąja prasme, reiškiančia „nežabotą, nevaldomą“, o jo pirmine prasme, kuri nurodo natūralų gyvenimo būdą. Tai – metafora, apibūdinanti visas moteris palaikančią jėgą, be kurios jos neįstengtų gyventi, nes kalbėdami apie moteriškumo esmę, iš tiesų kalbame apie moters sielą. „Sveika moteris – panaši į vilkę: ji guvi, energinga, gyvybinga ir vaisinga, turi savo teritoriją, yra išradinga, ištikima, judri. O atskirta nuo savo laukinės prigimties moteris nusilpsta, sulysta, išblykšta lyg vaiduoklis“, - teigia C. P. Estes (Estes, 2012, p. 25).

Ši pastarosios autorės išsakyta mintis, apibūdinanti moteriškąją prigimtį, – labai simboliška ir esminė, moters ir vyro santykio aspektu. Pasak K. Vasilevo (1983), pirmą kartą bendruomenėje (matriarchato laikotarpiu) ilgą laiką moteris buvo giminės gerbiama. Ji auklėjo vaikus, tvarkė būstą, neleido užgesti židinio ugniai, rinko vaisius, vertė vyrus medžiotojus paklusti „namų tvarkai“. Giminėje moteris jautėsi esanti šeimininkė ir gerbiama motina (Vasilevas, 1983). Neklasinėje visuomenėje dominavo įvairialypės ir daugiaspalvės *laukinės moters* vaidmuo. Tuomet ji galėjusi pasirodyti besanti ir pasaulį sutvėrusi ragana, ir Mirties deivė, ir skaisčioji mergelė, nužengusi į požemius, ir dar daugybe kitų pavidalų. Ji buvo kaip bičiulė ar motina gelbstinti ir globojanti visus, kas išklydo iš kelio, kam reikėjo patarimo ar žinių, kas nepajėgė įminti mįslės, kas blaškėsi ir klaidžiojo po miškus ar dykumas, nerasdami to, ko ieško (Estes, 2012).

Vėliau pirmą kartą bendruomenę pakeitė klasinė visuomenė. „Moteris pakliuvo į amžiais trukusią socialinę vyro, gamybos priemonių, visų žemės turtų savininko, priklausomybę. Moteris tapo lėkšto sąmojo ir moralinio pasmerkimo objektu“ (Vasilevas, 1983, p. 50). Matriarchato „didžiosios motinos“ (Kretoje – Hekatės, Frygijoje – Kibelės ir pan.) vietą užėmė teisėtas visatos valdovas „didysis tėvas“. Prasidėjo moters antraplanis vaidmuo.

Senovės graikų filosofas Platonas savo veikale „Valstybė“ išskiria dviprasmišką moters poziciją ir vyro lyderystę lyčių atžvilgiu. Jis teigė, kad „gabumai yra paskirstyti lygiai abiem lytims, ir moteris iš prigimties tinka visoms pareigoms kaip ir vyras, tik visuose užsiėmimuose vyras būna pranašesnis už moterį“ (Platonas, p. 186). Jis taip pat išsakė mintį, kad „iš tų, kurie gimė vyrais, bailiai ir neteisieji po mirties veikiausiai gyvena moteryse“. Persų filosofas, gydytojas, mokslininkas Avicena teigė, kad „moteris turi būti griežtai saugoma namie, nes ji yra lengvabūdė meilėje ir savanaudė. Be to, jai labiau gresia pavojus apsigauti, ji mažiau klauso proto“

(MintysPosakiai, 2013). Panašios pozicijos laikėsi Aristotelis ir kiti to meto filosofai, išskirdami vyro pranašumą moters atžvilgiu.

Sugrįžtant atgal į Graikiją, svarbu paminėti, kad žmona senovės Atėnuose buvo lyg nepilnametė. Įstatymas ją, Eschilo žodžiais tariant, įpareigojo būti „ištikimu savo šeimnininko šuniu“. Kai kurie senovės filosofai įrodinėjo, kad moteris „nepriklausanti žmonių giminei“. Dažnai ji buvo sulyginama su gyvuliais, o kartais – net su augalais. Ideali, atitinkanti vyrišką skonį moteris, turėjo būti kukli, ištikima, tyli ir darbšti. Laisviau jautėsi tik netekėjusios moterys – heteros. Jos galėjo atvirai reikšti savo asmens savybes ir privalumus. Hetera tapo meilės žyne, intymių jausmų, poezijos pranaše (Vasilevas, 1983). M. Foucault savo knygoje „Seksualumo istorija“ pateikia graikų rašytojo, istoriko, biografo, eseisto ir filosofo Plutarcho mintį iš veikalų „Vedybinės taisyklės“, kuriame Plutarchas žmonoms pataria būti šiek tiek pakančioms santykiuose su sutuoktiniais. Pasak jo, „būtų geriau, kad žmonos ne tik užmerktų akis – panašiai kaip Persijos karalių žmonos, kurios dalyvauja puotose su vyrais, tačiau grįžta namo, kai, pradėdant išgertuves, sukviečiami muzikantai ir kurtizanės; jos turėtų sau pasakyti, kad jei jų vyras ieškos malonumų su hetera ar tarnaitė – tai jis darys tik iš pagarbos jai, nes su žmona nenorės dalytis paleistuvyste, nesivaržymu ir nesaikingumu“ (Foucault, 1999, p. 463).

Panaši situacija klostėsi ir vėlesniais laikais. Diskriminacija išliko ir Romos imperijoje, kur įstatymai moteris nušalino nuo bet kokios tarnybos. Pasak K. Vasilevo, feodalinėje teisėtvarkoje – antifeminizmo faktai. Įstatymai – palankūs vyro svetimoteriavimui, o žmona, anot Justiniano kodekso, neturinti teisės palikti vyro, net jei jis ją plaka rumbu (Vasilevas, 1983).

Antimoteriški stereotipai sunkino gyvenimą iki pat XVII a. Moteris kėlė baimę. Medikai prastai išmanė jos fiziologiją, o teologai regėjo ją kaip nuolat kintantį padarą, nuo kurio negalima nuleisti akių. Teisiniu požiūriu ji buvo globojama tėvo, paskui – vyro. Sąlyginę autonomiją ji įgydavo tik tapusi našle, tačiau tada jos padėtis jau būdavo gerokai pablogėjusi, nes dažniausiai našlės, atsiskyrėlės būdavo pasirenkamos *raganavimo* aukomis (Sallmann, 2008). Kaip teigia K. Vasilevas, patriarchato laikotarpiu religija, propaganda, menas, mokslas, valdžia – viskas sutelkta vyro galingose rankose. Jis savo nuožiūra pertvarkė mitus, kūrė viešąją nuomonę, klastojo tiesą, reglamentavo grožį. Vyras pats save sudievinio, laikė save visatos centru ir moters kūrėju (Vasilevas, 1983). Tačiau – paradoksalu: graikų Dzeusas, pasižymėjęs savo fizine galia, išmintį buvo atidavęs Atėnei Paladei. Galima manyti, kad antikinė moteris įkūnijo intelektualinę žmogaus jėgą.

1.2. Moters charakteris pasaulio religijose ir tautosakoje

Tekstilės kompozicijų cikle „Arti bedugnės“ yra perteikiama stiprios, tačiau psichologiškai palaužtos/palūžusios moters drama. Tai – šiandieninėje visuomenėje gyvenančios moters situacija,

tačiau yra įdomu pažvelgti, ar tokia padėtis yra galima tik dabartinei moteriai, ar „arti bedugnės“ galėjo atsirasti ir mūsų senolės. Norint suprasti moters poziciją visuomenėje, jos kitimą ir to kitimo įtakas, rašant darbą, buvo bandyta užčiuopti esminius kultūrinius „įrankius“, galimai formavusius visuomenės požiūrį į moterį. Kaip svarbiausi (įtakingiausi) buvo išskirti religija ir tautosaka, kur pastebima aiški moters fiksacija.

Visais laikais visuomenė buvo tiesiogiai įtakojama religijos. Tikėjimas yra vienas iš kertinių dalykų, padedančių formuoti žmogaus sampratą apie vertybes. Religija – nuostatų sistema ir ta nuostatų sistema yra nuolat tikslinama, keičiama, todėl religijos kitimas yra neišvengiamas. Pavyzdžiui, Krikščionybėje vieni dalykai nuolat priimami, kiti – atmetami. Kas yra priimtina, sprendžia bažnyčios susirinkimas (tai matyti religijos istorijoje). Yra tik laikmečio klausimas, kas yra laikoma tikruoju tikėjimu, o kas – to tikėjimo prieštaravimu pagrindiniam tikėjimui. Turbūt akivaizdžiausia ir stipriausia pasireiškusį moters apraiška problemos pavidalu, aptinkamu Krikščionybėje, – raganystė. Raganų naikinimas viduramžiais buvo pasiekęs epogėjų, kuomet raganyste apkaltinti žmonės, o jų dauguma – moterys, buvo masiškai naikinami. Čia svarbiausią rolę suvaidino būtent dvasininkija, bet apie tai – vėliau.

Religija ir tautosaka – neatsiejama kultūros dalis, atspindinti visuomenės požiūrį į jai svarbius ir aktuales klausimus. Tiek religija, tiek tautosaka auklėjo, mokė, buvo patarėju ir vedliu, todėl moters charakterio analizė per šias pasirinktas kryptis – tikslinga.

Dar nuo Antikos laikų ypač kūrybingai mitinė pasaulėjauta ir mitiniai įvaizdžiai buvo naudojami literatūros kūriniuose. Senovės mitologijoje būta nuostabių deivių (Afroditės, Demetros, Astartės ir kt.) paveikslų, nutviekstų matriarchato atšvaitų. Pavyzdžiui, egiptiečiai garbino *Izidę* (1 priedas), kuri buvo moteriškumo ir šeimyninės ištikimybės simbolis, magijos, civilizacijos globėja, įsteigusi įvairias socialines institucijas, išmokiusi moteris amatų (Wikipedia, 2013). Romėnams Mėnulio deivė *Diana* (1 priedas) – manomai originalioji matriarchalinių bendruomenių motina deivė (beje, ir dabartinais laikais garbinama Dianic Wicca religijos tikinčiųjų) (Vikipedija, 2013). Kaip pateikiama Vikipedijoje, Diana buvo gerbiama dėl savo tvirtybės, atletiškos gracijos, grožio ir medžiojimo įgūdžių. Ją ypatingai gerbė žemiausi visuomenės sluoksniai ir vergai. Nors deivės kilmė yra neįtikėtina sena, apie jos požymius ir įgaliojimus neužmirštama net XXI amžiuje. Pasakojama, kad jos vardas moterims perduoda energiją, jėgą ir jaunystę. Medžioklės deivė Diana įkūnija moterį, nebijančią valdžios ir agresijos kuri tiki savimi ir puikiai save kontroliuoja. Ji yra gamtos meilė, sielos ieškojimas, ir gražus švento moteriškumo įkūnijimas (GlamTribale, 2013).

Tačiau požiūris į deives (kaip ir požiūris į moterį) nebuvo visais laikais vienodas. Klasinėje visuomenėje, pakeitusioje matriarchatą, – priešingai – piktosios dvasios – daugiausia moteriškosios lyties. Pastebimas akivaizdus socialinės psichologinės sistemos vertybinių santykių poslinkis (Vasilevas, 1983). Čia kerėti gebančios deivės – ne meilės ir globos, bet blogio ir apžavų (neigiama prasme) personifikacijos. Deivės – religiniai personažai, galimai perteikiantys to meto visuomenės

sampratą ir ją įkūnijantys. Negatyvus požiūris į moterį galėjo pasireikšti ir per neigiamų savybių suteikimą deivėms. Tų savybių apžvalga gali padėti atskleisti patriarchalinės visuomenės požiūrį į moteriškąją lytį, todėl - svarbu ją atlikti, apžvelgiant skirtingus kultūrinius regionus (čia – ir požiūrio išplitimo masto momentas).

Pasirodo, lyčių lygybės klausimas yra aktualus ne tik nuo praėjusio amžiaus antrosios septintojo dešimtmečio pusės, kuomet JAV atsirado feminizmas. Tai puikiai iliustruoja žydų demonės *Lilitos* (1 priedas) - Adomo pirmosios žmonos istorija (tik ji šiame darbus plėtojama nebus). Lilita Adomą palikusi, nes troškusi lygybės. Žvelgiant dabar - *Lilitos* savarankiškumas nėra toleruotinas, nes ji yra priskiriama prie neigiamų deivių. Vėlesniuose tekstuose Lilita įvardijama net kaip pirmoji vampyrė. Lilita - nakties, žvaigždžių ir magijos deivė. Ji - nepriklausoma, seksualiai laisva ir žinanti, kokią valdžią turi vyrams (Praktinmagija, 2013). Žydų mitologijoje Lilita - blogas nakties Velnias, tinkanti kaip pagalbininkė Šetonui, tykojanti vyrų, užmušanti vaikus.

Keltų religijoje neigiamą deivės-kerėtojos vaidmenį įkūnijo *Morgana* (1 priedas)- vandens ir magijos deivė, ežero dama. Kartais vaizduojama su sparnais. Istorijoje dar minima kaip Morgan la Fey. Ji siejama su gundančiu grožiu ir moteriška klasta. Ji - šamanė, keičianti formą, ragana ir gydytoja, galinti dovanoti jaunystę ir nemirtingumą (Praktinmagija, 2013). Morgana - mirties, destrukcijos ir karo deivė, taip pat visų airių dievų motina, dėl to dar vadinama "Didžiąja karaliene Morgan" arba „Šmėklų karaliene". Ji apsireiškianti varno pavidalu prieš ar per mūšius, mat varnas keltų tradicijoje - blogio esybė. Morgana - polimorfiška deivė, turinti 3 pavidalus: kerėdama su nužudytųjų karių krauju, ji vadinama Macha; kai karo išvakarėse pasirodo milžinės pavidalu ir perspėja karius apie jų likimą - Badb; kai apsireiškia kaip formą kaitaliojanti senė - Neman. Galima pastebėti, kad jai būdingas ir graikų deivės Hekatės polimorfiškumas: mergelė-moteris-senė. Jeigu atsižvelgtume į mitologų aiškinimus, Morrigan yra seniausias išlikęs deivės, raganos ir fėjos autentiškas vardas (Zaliazole, 2006).

Dar viena deivė, kurios bijota - senovės graikų *Hekatė* (1 priedas) - nakties vizijų (šmėklų, vaiduoklių, košmarų), kryžkelių, burtų ir kerų globėja (Tzz, 2013). Tai – chtoninė būtybė, padedanti žmonėms medžioti, ganyti, auginti arklius, taip pat kariauti, bylinėtis teismuose, spręsti įvairias problemas tautos susirinkimuose. Hekatės globoje – jaunimas bei vaikai (Veličkienė, 2008). Pasak Vikipedijos, Homero „Iliadoje“ visus vaiduoklius ir pabaisas valdžiusi deivė Hekatė, turėjo tris kūnus ir tris galvas. Ji siuntė į žemę siaubus bei sunkius sapnus ir žudė žmones. Hekatė - pagalbininkė buriant, tačiau ji - vienintelė pagalbininkė prieš burtus tiems, kurie ją garbino ir aukojo jai šunis (Vikipedija, 2013). Hekatę gerbė net pats Dzeusas. Kaip teigia A. T. Veličkienė, sutemų, nakties šmėklų ir kerėjimo deive Hekatė tapo maždaug nuo V a. pr. Kr. Kreipiantis į ją, reikėdavo atlikti paslaptinius veiksmus. Kartu Hekatė liko ir chtonine dievybe, jungiančia mirusiųjų bei gyvųjų pasaulį: ji - ir tamsos, ir Mėnulio deivė. Hekatę galima laikyti nakties Artemide: ji kaip ir Artemidė medžiojo lydima daugybės šunų, bet grobio ieškojo tarp šešėlių, kapinėse (Veličkienė,

2008). Wikipedia Hekatę įvardija kaip kraugerę ir mėšėdę nusikaltėlių pasaulio deivę. Hekatė – angelų kosminės pasaulinės sielos motina, turėjusi teisę valdyti žemę, jūrą ir dangų (Wikipedia, 2013).

Kita graikų Mėnulio deivė *Selena* (1 priedas) - magų ir kerėtojų mokytoja - garsėjo savo nesuskaičiuojamais meilės romanais. Ji padėdavo rasti logišką sprendimą bet kokioje situacijoje, valdė moteriškas paslaptis ir psichines galias (Praktinomagija, 2013). Selena Romoje buvo žinoma Lunos vardu. Romos oratorius Ciceronas teigė, jog Selena veikė savarankiškai, neklausdama Dzeuso. Regis, jos romanai nieko neskaudino, ji neatrodo, jog būtų buvusi pavydi ar kerštinga (nėra bent jau jokio įrašo, ar mito). Selena įvardijama kaip „lengva“ deivė. Dažniausiai jos įtaka ir ketinimai – geranoriški (Awitchylife, 2010).

Skandinavų krašte - Mėnulio deivė, Odino žmona/meilužė ir Valkirijų karalienė *Frėja* (1 priedas) - karo, vaisingumo, meilės magijos, poezijos ir motinystės simbolis (Praktinomagija, 2013). Senovės skandinavų mitologijoje Frėja - pati gražiausia ir maloningiausia. Ji - augalų globėja ir gimimo jausmingumo simbolis. Frėjos atributai: karoliai, paukščių plunksnų (arba odos) apsiaustas, kuris leido pavirsti sakalu, bei vežimas, traukiamas dviejų kačių (Ancienthistory, 1999). Frėja garsėjo savo godumo ir geismo istorija, kur ji, mainais į vėrinį, išdavė savo vyrą Odiną, permiegodama urve su keturiais papuošalo kūrėjais (Viking-mythology, 1999).

Visos aprašytos kerėjimo galia pasižymėjusios deivės (galimai iš čia yra kilusi vis dar gyva moters ir raganos sąsaja) – priskiriamos Mėnuliui. Jos visos buvo sietos su tamsa, galia ir paslaptimi. Apžvelgiant bendrąsias deivių-kerėtojų savybes, įmanoma išgryninti galimus negatyvius moters bruožus. Neigiamumu galėjo būti laikoma: lygybės siekimas, vengiant vyro pranašumo, nepriklausomybė, seksualinis laisvumas, valdžia vyrų atžvilgiu (žydų Lilita); gundantis grožis, moteriška klasta, šamanizmas (keltų Morgana); pasaulio valdymas (graikų Hekatė); atlaidžiau buvo žiūrima į meilės romanais garsėjusią graikų Seleną ir geismo istorija – skandinavų Frėją.

Skirtinguose regionuose kerėtojos pasižymėjo šiek tiek skirtingomis savybėmis, bet panašių į egiptiečių, graikų, romėnų, keltų, indų ir kitų tautų deivių vaizdinių, turėjo ir baltiškoji *Ragana* (*Ragaina*). Pasak P. Dundulienės, „raganos buvo seniausių laikų žiniuonės, magijos veiksmų atlikėjos, kosmoso, žmonių, gyvūnų tvarkytojos, lunarinės nakties būtybės. Raganos vardas pirmiausia susijęs su žodžiu „regėti“, „viską žinoti“, „viską galėti“, būti aiškiarege“ (Dundulienė, 1990, p. 140). Galimas dalykas, kad neigiamus bruožus įvaizdis įgavo po Lietuvos krikšto, o ypač – Europoje paplitus raganų teismams (Klimka, 2003). Kaip rašė R. Balsys, pasak K. Skirmuntaitės, Ragana buvo viena iš miško dievybių, ilgainiui paversta pikta burtininke. H. Uzeneriui Ragana – miško glūdumos deivė; T. Grinbergeriui – aiškiaregė, sapnų aiškintoja; V. Manhartui – pranašė, žynė; M. Gimbutienei – lunarinė, nakties, mirties ir atgimimo deivė, „krikščionybės laikais sudemoninta, degraduota ir nustumta į girių glūdumas“; B. Kerbelytei – ypatingomis galiomis pasižyminti moteris (Balsys, 2006). Apie raganų egzistavimą sužinome iš

tautosakos. Antai, daugelyje lietuviškų sakmių akies netenka muzikatas, grojęs velnių ir raganų puotoje (Balsys, 2006). Sakmėse apie raganas išliko nemažai kanibalizmo pėdsakų: jos dažnai kepdavo ir valgydavo sugautų berniukų mėsą. Pasak D. Reikalienės, mitologinių vaizdinių turtingos ir apeiginės dainos (kalendorinės, karo, vestuvinės). Ir raudose, net mįslėse ar keiksmuose neapsieinama be mitinių būtybių. Užkalbėjimai, prakeikimai ir užkeikimai irgi akivaizdžiai yra išlaikę mitinę semantiką. Be mitologinės beletristikos veikalų turime ir mitologinių dramų ar dramatiškų veikalų. Kitas šaltinis apima sakinę tautosaką – mitologines sakmes. (Teatrosajunga, 2010).

Archainė ragana mokėjo žmones paversti įvairiais gyvūnais, savo darbus atlikdavo taip pat persirengusi įvairiai. Ragana dažniausiai pasiversdavo rupūžė, kurioje įsikūnydavo piktoji naikinanti dvasia. Persirengusi ji ir elgdavosi kaip atitinkamos rūšies gyvūnas. Šito tikėjimo elementai būdingi apeiginiams persirengėliams, jų kaukėms. Tai buvo pagrindas formuoti vėlesniems vaizdiniams apie tai, kad raganos pasiverčiančios arba kitus žmones paverčiančios gyvūnais, kitais daiktais (Dykai, 2009).

Atskirtos (arba – atsiskyrusios) moters įvaizdį įkūnijanti ragana, pasak G. Sabaitytės, - vienas ryškiausių liaudies pasakų personažų ir jis sutinkamas beveik visuose Europos kraštuose. Raganos įsivaizdavimas gali modifikuotis, kisti tam tikros jo detalės, tačiau net ir skirtingų kultūrų atstovai atpažins šią šurpią pasakų veikėją. Toks raganos - pavojingos keistuolės, priklausančios svetimam pasauliui, - įvaizdis įsitvirtino daugelio kartų sąmonėje. Šio vaizdinio susiformavimo ištakų reikėtų ieškoti dar tais laikais, kai žmonės nė kiek neabejojo raganų - stebukladarių, kerėtojų ar burtininkių – realumu (Lietuvos istorijos metraštis, 2010). Pasak J. M. Sallmann, bauginančios vizijos, kurių gausu liaudies pasakojimuose, siekia labai senas legendas, kur naktinė ragana, moteris, naktį pavirstanti siaubingai klykiančiu plėšrūnu paukščiu, įsigauančiu į namus suryti vaikų. Toks įvaizdis atsirado iš kito labai svarbaus demonologinio mito komponento. Ta legenda nuo Antikos laikų užfiksuota romėnų literatūroje ir germanų mitologijoje. X a. Reginonas de Priumas, Tryro arkivyskupas, parašė bažnytinio auklėjimo vadovą savo vyskupams. Taip mūsų laikus pasiekė garsusis *Canon episcopi*, dingusios karolingiškosios kapitliarijos ištrauka, kurioje ir kalbama apie tas Šėtono įkvėptas moteris, skraidančias naktį ant kai kurių gyvūnų drauge su Diana (žr. 1 priede) (Sallmann, 2008). Graikų ir romėnų mitologijoje yra minimos ir sibilės - moterys, dievo Apolono apdovanotos pranašystės galiomis, kurios gyvendavo urvuose ir niekieno neprašomos, apimtos transo, pranašaudavo dievų valią hegzametu. Sibilių pranašystės buvo surašytos devyniose knygos, bet jos neišliko (Wikipedia, 2013).

Grįžtant į šiuos laikus, analizuodama neigiamu tapusį moters įvaizdį, C. P. Estes siūlo prisiminti pastarųjų šimtmečių pasakų rinkėjus (tame tarpe ir brolius Grimmus), kadangi kyla nemažai įtarimų, jog tų laikų pasakotojai (pateikėjai) neretai „apvalydavo“ sekamas istorijas, norėdami įtikti dievobaimingiesiems broliams. Pasak autorės, metams bėgant, senuosius pagoniškus

simbolius užklojo krikščioniškieji: tokiu būdu sena žiniuonė pasakoje tapo piktąja ragana, seksualiniai elementai būdavo praleidžiami. Stebuklingieji pagalbininkai ir gyvūnai neretai virsdavo demonais ar pabaisomis (Estes, 2012). „Iš lūpų į lūpas perduodamos liaudies pasakos ir legendos ankstesniais amžiais buvo prisodrintos senosios mokslinės kultūros, kurioje vyravo demonologija. Surinktos rašytojų etnologų, tokių kaip broliai Grimmai, jos buvo pripažintos literatūros kūriniais. Taip burtų ir šėtoniškoji raganystė atgavo dalį savo prarasto teisėtumo“ (Sallmann, 2008, p. 125). Pasak C. P. Estes, o iš daugumos šiandieninių senovės pasakų bei mitų rinkinių yra šluote iššluota viskas, kas - nešvaru, purvina, seksualu, iškrypėliška (netgi kai įspėjama viso to saugotis), ikikrikščioniška, moteriška. Iš jų dingo visos deivės, iniciacijos, priemonės įvairiausiems dvasiniams negalavimams gydyti, nuorodos, kaip pasiekti dvasios nušvitimą (Estes, 2012). Remiantis C. P. Estes tyrimine patirtimi, kyla mintis, kad senųjų pasakų koregavimas ir perrašinėjimas buvo sąmoningas, vyriško laikmečio įtakotas sprendimas. Moteriškajai tiesai buvo pritakyta vyriškoji cenzūra.

1. 3. Psichologiniai moters portretai stebuklinėse pasakose (pagal C. P. Estes)

Tekstilės kompozicijų cikle „Arti bedugnės“ - simboline prasme atvaizduojami epizodai, inspiruoti pasaulyje paplitusių stebuklinių pasakų, visais laikais atlikusių labai svarbų vaidmenį: žodinė (vėliau – rašytinė) tautosaka ne tik auklėjo, bet ir formavo požiūrį ir supratimą apie žmogiškąsias vertybes tiek matriarchalinėje, tiek patriarchalinėje visuomenėse. Pasak D. Reikalienės, mitologinė pasaulėjauta gimdo mitologinę sąmonę. Mitologinė sąmonė padeda pažvelgti už ribos. Kita vertus, mitologinė sąmonė padeda dabartį suvokti ne tik šiuolaikiško aktyvo lygmenyje, o projektuojant vaizdą per genetinę atmintį (Teatrosajunga, 2010). Kaip teigia C. P. Estes, pasakose rasime priemonių ir būdų bet kuriai nutrūkusiai dvasinei gijai surišti ar atgaivinti. Pasakos kelia jaudulį, liūdesį, smalsumą, ilgesį ir supratimą, pasakose yra prikaišiota daugybė patarimų ir nuorodų, padedančių mums spręsti sudėtingas gyvenimo problemas. Per pasakas suvokiame būtinybę ištempti į dienos šviesą kažkur giliai nugrimzdusį archetipą ir randame būdų, kaip tai padaryti. Stebuklinė pasaka „*Vasilisa Išmintingoji*“ mus moko atgaivinti intuiciją; afroamerikiečių pasakaitė „*Manavis*“ supažindina su dvilype moters prigimtimi; dviejų būtybių apčiuopiamo ryšio galią iliustruoja „*Moteris Giltinė*“; ugdyti savisaugą moko „*Raudonos kurpaitės*“ ir t.t. Beje, pasak G. Skabeikytės, pasakų moteris toli gražu ne visada atitinko patriarchalinės visuomenės jai keliamus reikalavimus. Pasakose esama gana įvairių moterų bei jų santykių su kitais asmenimis modelių. Jose nepasitvirtina patriarchalinės visuomenės nuostata, kad moterys įkūnija pasyvumą, o vyrai – aktyvumą pradą. Ne taip jau dažnai moterys yra priklausomos nuo vyrų. Priešingai – gausiau pasakų, kuriose jos – vienos aukodamosi, kitos prakeikdamos – esmingai keičia vyrų likimą (Skabeikytė, 2013). „Laukinė Moteris mus moko, kad neverta „gražiai elgtis“, jeigu

dvasiniam mūsų gyvenimui gresia pavojus. Kai dvasiniam mūsų gyvenimui rimtai grasinama, ne tikrai galima, bet ir reikia imtis ryžtingų gynybos veiksnių ir nesitraukti nė per žingsnį. Jeigu moteris tai sugeba padaryti, į jos gyvenimą ilgai niekas nebedrįsta brautis, nes ji akimirksniu pajunta, kas blogai, ir kaipmat nugrūda grobuonį ten, kur jam vieta. Ji – jau nebe naivuolė. Ji daugiau nebe auka ir ne taikiny. Ir tik tokiu būdu įmanoma priversti mažąjį raktelį – tą su užraitais viršuje – pagaliau liautis kraujavus“ (metafora iš pasakos apie Mėlynbarzdį. Kraujuojantis raktelis – kraujuojanti moters siela) (Estes, 2012, p. 98). Daugeliui pasakų galima pritaikyti tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ kūrybinę interpretaciją, nes jose glūdi ribinės situacijos elementas. Tačiau geriausiai tekstilės ciklą iliustruoja pasaka apie *Mėlynbarzdį*.

Remiantis C. P. Estes aiškinimu, „*Mėlynbarzdis*“ - tai istorija apie užpuoliką, juodą baisūną, slypintį kiekvienos moters sieloje, apie vidinį grobuonį. O kad galėtų pažaboti prigimtinių dvasios grobuonį, moteris privalo nuolatos puoselėti visas instinktyviasias savo galias. Mėlynbarzdis įkūnija labai gilų ir slaptą kompleksą, tūnantį moters gyvenimo paribyje, viską stebintį ir nuolatos tykanti progos stoti prieš ją. Beje, ir vyrų sieloje jis gali panašiu arba kitokiu pavidalu pasireikšti; tai senas ir nuolatinis abiejų lyčių priešas. Pasakoje apie Mėlynbarzdį susiduriame su tokia problema, kad, užuot pakurstęs ugnį jaunoje moters sieloje, jis yra sklidinąs neapykantos ir trokšta užgesinti visas šviesas, ją visiškai nugramzdindamas į tamsą.

Interpretuojant „*Mėlynbarzdžio*“ siužetą, buvo stengiasi išlaikyti emocinę įtampą, atskleisti moters menkumą situacijos prasme, o visą istoriją užbaigti pozityvo iliustracija. Tekstilės kompozicijų ciklas „Arti bedugnės“ tarsi diktuoja C. P. Estes mintis, jog visi gyvi padarai privalo žinoti, kad pasaulyje esama plėšrūnų. Pažinti grobuonį – subręsti ir jau nebebijoti, kad per savo naivumą, nepatyrimą ar kvailumą tapsi jo auka. Kas benutiktų – moteris neturi sustoti. Kritiniu momentu įvyksta lūžio akimirka, kuomet pavergta moteris iš aukos tampa gudria, sumania, žvitriaaake ir pastabia būtybe (Estes, 2012). Ir visiškai nebaisu, jog situacija ją verčia veikti vienai. Tik vienuoj akistata su baime priverčia moterį užpildyti savo trūkstamų prigimtinių savybių spragas.

1.4. Požiūris į moterį-kerėtoją XV - XX a.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, vienišai (bet nebūtinai) moteriai ir šiandien yra vis dar priskiriamas užribio žmogaus – raganos - įvaizdis. Norint suprasti dramatišką atsiskyrusios arba atstumtos moters (istoriniame kontekste perteikimą per moters-raganos) likimą, yra būtina susipažinti su kerėjimo aspektų niuansais. Pasakų ragana – kaip svetimumo ir grėsmės įsikūnijimas, puikiai įamžino praeities žmones, dėl savo keistumo ar neįprastų gebėjimų išstumtus iš savosios bendruomenės, kurie dažnai tapdavo tamsių prietarų aukomis bei keistų demoniškų fantazijų veikėjais (Sabaitytė, 2010). Kaip teigiama bendrajame simbolinių reiškinių žodyne *The Book of*

Symbols, ragana – tai moteris, galinti matyti, "antru regėjimu", nepasiekiamu tradiciniams suvokimo gebėjimams. Ragana komunikuoja su mirusiais, tyrinėja praeitį, pranašauja ateitį, nors ji gali pasakyti tai mįslėmis. Kaip kultūrinė forma ir dvasinis faktorius ji - žynė, mediumė, sibilė, burtininkė, žolininkė, hileris ir akušerė. Labiausiai mums pažįstamas raganos paveikslas galbūt yra toks: bjauri senė, dažnai dėvinti burtininko skrybėlę, į snapą panašia nosimi užuodžianti galimybes piktadarybei. Tačiau yra ir kitas vaizdavimas, perteikiantis jauną ir geidulingą juodosios magijos, seksualinio laisvumo žavią moterį, kuri skrenda į Mėnulį ant falinio šluotkočio (1 priedas). Ragana kuria iliuzijas, yra kerų skleidėja, maskavimo šeimininkė. Ji trikdo, painioja. Paslapties šydas sukuria ir juos atskleidžia gražios, žavios, šlykščios, nuodingos, stebuklingos, seksualinės ir mirtinos jos paslaptys (The book of symbols, 2010). Žodžio "ragana" reikšmė didžiausią prasmę įgijo viduramžiais. Iki viduramžių – pagonybės laikotarpiu – raganos įvaizdis nebuvo labai svarbus. V - XV a. raganos vaizdavimas dažniausiai buvo pavyzdinis. Nors daugiausia apie raganų pasirodymus galima sužinoti iš mitologijos, bet „raganos“ sąvoka galbūt labiau asocijuojasi su "Raganų medžiokle", kuomet susidomėjimas jomis buvo pavirtęs į persekiojimą (1 priedas) (Bejarano, 2010).

Prie moters įvaizdžio formavimo patriarchaliniu viduramžių laikotarpiu ypatingai daug prisidėjo dvasininkija. Vienuoliška viduramžių filosofija stiprino tradicinę vyro panieką moteriai. Didžiausia žmonijos dorybe iškilmingai skelbė skaistybę, o susidėjimas su moteriškąja lytimi buvo pati baisiausia nuodėmė. Vienuoliai, asketai, esantys ties psichopatijos riba, nelyginant gili bedugnė atskyrė "dievobaimingą" vyrą nuo "nuodėmingos" moters. Jie nuolatos įspėjo apie kūniškų pagundų pavojų. Ilgus amžius katalikų dvasininkai į dievobaimingų krikščionių vyrų sąmonę diegė gražiosios lyties baimę (Vasilevas, 1983). Tuo metu religija galimai tapo paveikia idėjinės sklaidos priemone. Juk religija žmogui – tarsi kelrodė žvaigždė, kuri, beje, yra galima ir kaip patogi visuomenės valdymo forma. Jau minėtasis raganavimas, siekiantis dar senovės pagonybės laikotarpį, yra neabejotinai susijęs su žodžiu „religija“, kurį C. G. Jungas įvardija taip: „Ypatinga žmogaus dvasios nuostata, kurią tiksliausiai apibūdina pradinė termino *religio* reikšmė – t.y. atsargus domėjimasis ir stebėjimas tam tikrų dinaminių veiksnių, vadinamų „jėgomis“, dvasiomis, demonais, dievais, dėsniais, idėjomis, idealais, žodžiu, vardais, žmogaus suteikiamais veiksniams, kurie pasirodo jam tokie galingi, pavojingi ar išganingi, jog į juos verta rimtai atsižvelgti, arba tokie didingi, gražūs ir prasmingi, jog juos verta nuolankiai garbinti ir mylėti“ (Jungas, 1998, p. 10). Perfrazuojant C. G. Jungo mintį, galima daryti prielaidą, kad pagarba dievams gali susiformuoti tiesiog iš baimės, galimos dievų rūstybės grėsmės. Tikėjimas kerėti gebančiomis dievybėmis buvo paplitęs beveik visoje Europoje ir rėmėsi pagoniškujų tikėjimų liekanomis. Reikia pastebėti, kad kerėti gebančias deives vienijo dar vienas bruožas – lytis. To priežastimi galėjo tapti itin stipri prigimtinė moters savybė – intuicija, susidedanti iš greito vidinio regėjimo, vidinės klausos, vidinės jausmų ir vidinio žinojimo. Pasak C. P. Estes, intuicija – tarsi dieviškas ateities numatymo

instrumentas ar stebuklingas krislas, į kurį galima pažvelgti paslaptingu vidiniu žvilgsniu. Ji niekuomet nepalieka, ji visuomet tiksliai pasako, koks reikalas, ir aiškiai nurodo, kur reikia sukti: į kairę ar į dešinę (Estes, 2012).

Matriarchato (pagonybės) laikotarpiu gerbta moters intuicija patriarchalinėje visuomenėje, plintant krikščionybei, tapo neigiama savybe, nes galimai asocijavosi su magija. Paprastai magija yra siejama su turima žmogaus galia. Magija - tai tikėjimo sistema, kurios adeptai mano galintys daryti įtaką, ar keisti aplinką. Magija - tikėjimas, bet nebūtinai religinis, jog egzistuoja antgamtinės jėgos, kurias galima valdyti, žinant atitinkamus žodžius ir ritualus (Klimenka, 2013). „Šventasis raštas pagrįstai draudžia naudoti magiją, nes burtininkų bendrininkai yra apsimetėliai, piktosios dvasios ir šlykštūs nelabieji. Jokia geroji dvasia burtininkui nepaklus“ (Backer, 2004, p. 6). Tiesa, svarbu paminėti, kad ir didžioji dalis archajinių religijų magiją laikė neigiamybe ar nuodėmingu dalyku. Pasak Anomalija.lt (2013), senovės šumerai magiją buvo uždraudę net valstybiniu lygmeniu. Visos archajinės religijos vienu ar kitu vystymosi etapu turėjo, o ir mūsų laikais turi, raganų medžioklės apraiškų, todėl šis fenomenas nėra vien krikščionybėje sutinkamas reiškinys. Antikiniame pasaulyje terminas „magija“ buvo siejamas su Persijos šventikais kurie buvo žodinės tradicijos perdavėjai. Jie buvo vadinami „magi“ arba „magos“. Gana greitai „magos“ buvo susietas su graikiškuoju „goēs“ t.y. burtininkais ir jų abejotinomis praktikomis (Anomalija.lt, 2013). Šiandien manoma, kad represijos prieš raganystę Europoje prasidėjo apie 1420-1430 metus regione, kur nuo XIII a. buvo įsikūrusios valdensų kolonijos. Raganystė pačia nekalčiausia savo forma – nepaprasta galia; pačia pavojingiausia – antireligija, kurios adepai, burtininkai atsiduodavo Velnio kultui (pasak kunigo A. Posacki, terminas „velnias“ yra vartojamas pakaitomis su žodžiu *šėtonas*. Graikiškas žodis *satanas* rodo asmeninę būtį, kuri priešinasi Dievui ir Jo planams dėl žmogaus ir pasaulio. Galima numanyti, kad velnias buvo sinonimiškas *satanas* atitikmuo (Posacki, 2007)). Kaip rašo A. Mankevičius, kad sektūsi visame kame, ką mes įvardijame kaip „žmogiškoji laimė“, tam yra skirta baltoji magija. Juodoji magija siekia kaišioti pagalius į ratus, kad žmogui nesisektų – jaustūsi nelaimingas, paliegęs, varganas, tai yra – prakeiktas (Mankevičius, 2010). Kerėti gebanti moteris, įvardijama kaip ragana, tarsi įkūnija juodosios magijos sampratą. Tačiau apjungdamas „magija“ ir „ragana“ sąvokas, V. Savukynas tarsi prieštarauja tam, teigdamas, kad iškelus magijos problemą, istorikas visų pirma susiduria su šaltinių klausimu. Juk jis neturi patikimų šaltinių spręsti šią problemą. Visi dokumentai tėra raganų teismų protokolai. O jais visiškai negalima pasikliauti, klausiant, kas iš tikrųjų buvo „raganiai“ ir „raganos“ (Kultūros barai, 1999). Pasak G. Sabaitytės, „tariamai ar iš tikrųjų raganaujantys asmenys niekada nesudarė vienalytės masės. Juos galima suskirstyti į pogrupius pagal tai, kokia magine veikla jie vertėsi. Destruktyviosios kerų galios bijota labiausiai: tikėta, kad ja stengiamasi suardyti tam tikrą struktūrą, tvarką, gausėjimą, ir bet kokioje bendruomenėje ar visuomenėje ji laikyta labai pavojingu reiškiniu“ (Lietuvos istorijos metraštis, 2010). Raganavimas – kaip svetimumo, grėsmės įsikūnijimas iki šių dienų yra išgyvenęs labai

įdomią istorinę kelionę. Mene atsispindi šio reiškinių raida: raganos buvo išpopuliarintos, vėliau - nekenčiamos, dar vėliau - romantizuotos, o galiausiai - vaizduojamos kaip siaubingos ir atstumiančios būtybės.

Raganystės istorija prasidėjo Langre (Prancūzija), kai per generalinę dominikonų ordino kapitulą 1459 metais buvo nuteistas ir pasmerktas egzekucijai už raganavimą kaip nusikaltimą atsiskyrėlis Robinet de Vaulx, kuris prieš mirdamas įvardijo ir du savo bendrininkus: prostitutę Demiselle ir tapytoją Jeaną Lavite'ą. Visi buvo pasmerkti mirti: sudeginti, o jų pelenai – išbarstyti. Raganystės mitas atsirado tokiaime kontekste: susietas su erezija. Inkvizicijos aukos buvo vaizduojamos apvilktos sanbenito (gėdos drabužiu) (1 priedas), kuris prieš tardymą buvo nuvelkamas ir tunika su kaltinamojo vardu pakabinama po katedros skliautais, kad dėmė kristų visiems jo palikuonims. Teoriškai demoniškoji raganystė buvo pagrįsta maždaug 1480 metais. Pagrindą sudarė du dideli normatyviniai tekstai. 1484 metų gruodžio penktą dieną popiežius Inocentas VIII viešai paskelbė bulę, kuria išplėtė dviejų inkvizitorių įgaliojimus. Ši 1484 metų bulė gali būti laikoma konstitucine raganų medžioklės chartija. Vėliau, atsiradus spaustuvėms, demonologijos traktatai išplito Europoje, ir kaltinimų padaugėjo, nes praėjus dvejiems metams Strasbūre išėjo vienas iš didžiausių atgarsį turėjusių demonologinių veikalų – *Raganų kūjis (Malleus maleficarum)*. Tai vadovėlis, skirtas inkvizitoriams, bet nuo anksčiau išleistų skyrėsi tuo, kad jame buvo kalbama tik apie raganavimo nusikaltimo persekiojimą (Sallmann, 2008). Kaip teigia G. Raibytė, Raganų medžioklė, prasidėjusi viduramžiais, tai suaktyvėdavo, tai vėl nurimdavo, raganos buvo žiauriai žudomos net kelis amžius. Žmonės kaltino, kad raganos užnuodydavusios vandenį, užburdavusios, skersdavusios gyvulius, ištvirkaudavusios, platindavusios ligas ir žudydavusios. Be to, atsirasdavo ir tokių, kurie, neva, matė jas skraidančias dangumi ar užsiimančias juodąja magija. Prie to labiausiai prisidėjo krikščionybė – šventikai teigdavo, kad raganos teršia šventą krikščionių kraują (Raibytė, 2011).

Vėlyvaisiais viduramžiais, prasidėjus Renesanso laikotarpiui, vis labiau pradėta domėtis okultizmu. To puikūs pavyzdžiai - Taro kortos, susižavėjimas mitinėmis būtybėmis, pavyzdžiui, drakonu ir Vienaragiu, tačiau, nors ir fantastinių būtybių simbolika buvo priimta šios krikščioniškosios eros, raganos joje nebuvo. Kaip teigia F. Bejerano, didžiąją dalį iki XVII a. pab. sukurtų meno kūrinių galima vadinti propoganda, kada groteskiškai buvo pateikiama, kaip ragana „iš tikrųjų“ turi atrodyti (žr. 1 priede): vaizduoti raganų lytiniai aktai, susitikimai su Velniu ir burtų scenos (Bejarano, 2010). Neigiamo raganos įvaizdžio formavimas ir sklaida tęsėsi iki tol, kol raganystės fenomeno smogas, persmelkęs to meto visuomenę, pradėjo sklaidytis. Paskutinis raganų teismas, kuris baigėsi mirtimi, įvyko 1782 m. Šveicarijoje. XVII a. viduryje intelektinis atsinaujinimas tapo labai ryškus, todėl šis laikotarpis pradėjo pranašauti naują pradžią (Šviečiamojo amžiaus epochą). Pasak J. M. Sallmann, „pradedant XVIII amžiumi raganystė, netekusi kerėtojiškų ir demoniškų pablizgių, praranda savo kultūrinį statusą ir greitai degraduoja iki prietarų lygio“

(Sallmann, 2008, p. 125). XVIII a. buvo priežastis nušvitimui. Nuo šio laikotarpio mene prasidėjo raganų vaizdavimas istorinių epizodų, vykusių per pastaruosius du šimtmečius, kontekste. Tai buvo dalis Neoklasicizmo judėjimo XVIII ir XIX amžiuje. Romantizmas, kaip XVIII a. pab.–XIX a. I pusės Europos meno, filosofijos ir literatūros kryptis, pabrėžė stiprias emocijas, vaizduotę, laisvę nuo antikinių ir klasikinių griežtų meno formų, bei maištavo prieš socialines konvencijas. Vienas iš daugelio bruožų, būdingų šiam laikotarpiui - antgamtiškumo egzistavimas. Raganos įvaizdis vėl atgimė, tačiau pačią raganą pradėta suvokti labiau kaip moterišką figūrą, egzistuojančią literatūroje, mitologijoje ir pasakojimuose (1 priedas) (Bejarano, 2010).

Pasak K. Vasilevo, Europos renesansas ir reformacija sušvelnino žeminančią moters padėtį. M. Liuteris sudavė galingą smūgį vienuoliškai filosofijai, atgaivindamas pamintą teisę į fizinį pasitenkinimą. Tačiau tradicinė vyro teisė išliko. Moteris vis dar buvo pavaldi savo valdovui, amžinam šeimos vadovui (Vasilevas, 1983).

Raganos personažas gyvavo ir Viktorijos epochos laikotarpiu, kada medžio graviravimas dailininkų kūryboje buvo dominuojantis metodas, o pasakos labiau perėmė lavinimo vaidmenį (pavyzdžiui, „Vaikų ir buitinės pasakos“, pasirodžiusios 1812 metais, ir žinomos kaip „Brolių Grimų pasakų“ publikacija). Pasaka - literatūros žanras po dramos – buvo tas šaltinis, kuriame raganos buvo vaizduojamos daugiausiai (1 priedas) (Bejarano, 2010).

Šiandien ragana - teigiamų savybių įvairovė. Daug šiandienos pramogų yra susietų su raganavimo koncepcija. Nors bjaurusis raganos įvaizdis išlieka pagrindiniu archetipu (kas galbūt niekada neišnyks), tačiau jis yra atsietas nuo groteskiškų XVI amžiaus vaizdinių. Šiandien ragana yra stebinantis ir inspiruojantis asmuo. Vienas dalykas yra tikras: raganos personažas yra nuėjęs ilgą istorinį kelią (Bejarano, 2010).

Moters beteisiškumas visuomenėje buvo pagrindinė jos saviraiškos kultūroje kliūtis. Pasak K. Vasilevo, jeigu vyras būtų buvęs priverstas egzistuoti tokiomis gyvenimo sąlygomis, kokias patyrė moteris, jis nebūtų galėjęs pasiekti šiandieninio išsivystymo lygio. A. Šopenhauerio, F. Nyčės, O. Veiningerio, A. Strindbergo ir kt. deklaruojamas antifeminizmas yra tendencingas ir jis rodo išankstinį nusistatymą. Objektivius mokslinius argumentus pakeičia moraliniais pasmerkimais. Potekstėje ryškėja slepiama pagieža, vyro asmeninės nuoskaudos kompetencijos refleksas (Vasilevas, 1983). Moteris išliko ir nepalūžo turbūt tik dėl savo *laukinės* prigimties. C. Pinkola Estes pasakytų, kad moters negąsdina net pati juodžiausia tamsa - ji geba matyti tamsoje. Galbūt šurpiai skamba, tačiau autorė teigia, kad moteris nesibaido dvėsenos, atliekų, puvėsių, smarvės, kraujo, negyvėlių kaulų, mirštančių mergelių ir žudikų vyrų, nes ji - pajėgi žiūrėti į visa tai, gali suvokti ir padėti (Estes, 2012). Tačiau. Nors ir stipri moteris savo prigimtimi, dažnai būna, jog ji tiesiog palūžta. Dėl kokių priežasčių taip nutinka, gali atsakyti specialistai, išmanantys žmogaus psichikos niuansus.

1.5. Psichologinės būsenos, vedančios „arti bedugnės“

Apžvelgus paminėtų autorių mintis, atrodo, jog moteriai išlikimas - tarsi įrašytas genuose. Anksčiau per pasakas tai buvo bandoma perduoti koduotos žinutės pavidalu kiekvienai, ieškančiai atramos. Šiandien situacija yra gerokai pakitusi. Esamo laikmečio sąlygomis moteris susiduria su dar daugiau problemų ir dažnai yra atsakinga ne tik už dar jos promotėms priskirtas funkcijas, bet daugybę naujų jai natūraliai priskiria laikmetis. Šiandien moterims tenka atlikti daug vaidmenų: būti veiklia ir protinga darbuotoja, sportuojančia ir iniciatyvia drauge, mylinčia ir rūpestinga mama, gražiai atrodančia žmona. Negalima kalbėti apibendrintai, nes situacija pasaulyje nėra vienoda (pavyzdžiui, musulmoniškuose kraštuose vyras su žmona vis dar gali elgtis kaip su savo nuosavybe ir būti nenubaustas, nes jis - teisus prieš Alachą), tačiau pažangiuose civilizuotuose kraštuose, kur gyvenimo tempas – intensyvus, moteriai laisvė ir nepriklausomybė dažnai jau nebėra siekiamybe. Tai – natūrali būseną. Tiek finansiškai, tiek teisiškai moteris gali būti nuo vyro ir nepriklausoma, kas tarkim Romos imperijos laikais turbūt atrodė neįmanoma (gal nebuvo įsivaizduojama net svajonėse). Šiandien moteris gali būti laisva ir turi galimybę konkuruoti vyriškame pasaulyje. Turbūt tereikia tik nebijoti drąsiai mylėti gyvenimą (su visais jo “prieskoniais”). Stebuklinėse pasakose minima intuicija, kuri anksčiau buvo gal kiek ir mistifikuota, šiandien yra suprantama daug paprasčiau. Yra prirašyta begalė knygų, kaip pasitelkus sąmonę, galima išmokyti pakeisti savo gyvenime tam tikras situacijas, ar net visą gyvenimą – iš esmės. Egzistuoja metodai, leidžiantys ugdyti intuiciją, išsigydyti ligas ir daug kitų įdomių dalykų. Tokio pobūdžio literatūra turbūt lenkia grožinę savo populiarumu. Atrodytų, kad šiandieninė moteris gali turėti viską, apie ką tik pasvajotų, tačiau. Dabar moteris, norėdama išgyventi, privalo būti kaip niekad stipri. Situacija “arti bedugnės” – ir šiandienos aktualija. Metafora, įvardijanti tekstilės kompozicijų ciklą, atspindi kritinę šiandieninės moters vidinę būseną. Situacija - „neturinti dugno“ – tarsi tokia begalinė, nesibaigianti, amžina, kad nesuteikianti galimybės nuo dugno atsispirti. Sąvoką „Arti bedugnės“ galima priskirti prie „arti pražūties“, „arti mirties“ sampratos. „Arti bedugnės“ paliečia ir labai prieštaringą, daug diskusijų sukeliančią ir visada sukrečiančią savižudybių reiškinį. Kokios priežastys gali priversti šiandieninę moterį atsidurti arti bedugnės krašto?

Ironizuojant, būtų galima pasakyti, kad šiandieninė moteris turbūt nebeturi laiko pasakų skaitymui, o jei rimtai - įtakų būtų galima atrasti labai daug. Pavyzdžiui, jei moteris gyvenimiškus sunkumus supranta kaip Likimo smūgius, o ne iššūkius, jai darosi sudėtinga gyventi. Jei nepavyksta susitvarkyti su išoriniais neigiamais faktoriais, tiesiogiai ir neigiamai veikiančiais jos vidų, ji gali tapti chroniniu ligoniu metų metais žalojančiu ir naikinančiu save. Tokiu būdu, nejučia, išsivysto ir psichikos sutrikimai. Yra tekę girdėti, kad nuskausminamųjų vaistų masinis vartojimas parodo šiandieninio žmogaus skausmo pojūtį. Neva tai dažnai išduoda emocinio pobūdžio vidinio skausmo buvimą. Emocinį skausmą įveikti nėra lengva. Emociškai (kaip ir fiziškai) sužalotas žmogus –

silpnas. Jis nebesupranta, kuria kryptimi reikia eiti ir kokio tikslo savo gyvenime siekti. Nesusivokimas savyje galimai sustiprina žmogaus pažeidžiamumą ir priartėjimą prie bedugnės krašto.

Amerikos suikidologų asociacijos įkūrėjas E.S. Shneidmanas rašė, kad kiekviena savižudybė iš esmės yra psichologinė, o psichologinis skausmas – pagrindinė sudedamoji savižudybės dalis (Shneidman, 2002). Pasak prancūzų sociologo E. Durkheimo, labiausiai paplitęs savižudybės tipas - egoistinė savižudybė. Būdingas jos bruožas – depresijos bei apatijos būseną, kylanti dėl perdėto individualizmo, kada individas nebrangina savo gyvybės, nes jis nepakankamai paiso vienintelio jį su tikrove siejančio tarpininko – visuomenės. Perdėtai sureikšmindamas save ir savo vertę, jis nori būti pats sau tikslas, bet kadangi toks tikslas negali jo tenkinti, jis puola į neviltį ir tampa abejingas gyvenimui, kuris jam atrodo beprasmis. Savižudišką elgesį skatina netinkama globa, auklėjimas, savižudiško elgesio pavyzdžiai (Durkheim, 2002). Pasak E.S.Shneidmano, svarbiausi savižudybę lemiantys faktoriai galėtų būti išskiriami: *genetiniai, biologiniai, psichosocialiniai, medicininiai* (Shneidman, 2002).

Genetika, paveldimumas, šeima. Yra įrodyta, kad savižudybės šeimoje skatina kitų šeimos narių savižudišką elgesį. Beveik pusės mėginančių nusižudyti žmonių šeimose yra buvę savižudybių. Įvaikintų vaikų gyvenimo analizė parodė, jog asmenys, kurių giminėje yra buvę savižudybių, žudosi dažniau nei tie, kurių giminėje tokių atvejų nepasitaikė. *Biologinės priežastys.* Tyrimais siekiama nustatyti sąryšį tarp savižudybių ir depresijos, agresijos, impulsyvumo, streso. Gauti rezultatai gan prieštaringi. Specifinių biologinių savižudiško elgesio rodiklių kol kas nėra nustatyta. *Psichosocialinės* - dažniausiai minimos ir savižudybių rizikos požiūriu daugelio tyrėjų sutartinai laikomas svarbiomis priežastimis yra: *vienatvė* (savižudybės grėsmė ypač reali tiems, kurie gyvena vieni, atsiskykę, prie nieko neprisirišę, neturintys pareigų, - visko, kas padėtų jiems išlikti gyviems. Dažniau tai būna vyresnio amžiaus žmonės. Vienišumas, pojūtis, kad esi niekam nereikalingas ar net našta kitiems, gali kilti ir kai šeimoje nėra santarvės, kai žmogus nesuprantamas, žeminamas); *šeimos statusas* (savižudybės rizika mažėja tokia tvarka: našlių (didžiausia), išsiskyrusių, viengungių, vedusių be vaikų, vedusių su vaikais (mažiausia)); *gyvenimo stereotipo lūžis* (dažniau pasireiškia persikėlus gyventi kitur, pradėjus mokslus naujoje mokymo įstaigoje, išėjus į pensiją, pasikeitus darbo specifikai ir kt.); *ankstesni mėginimai nusižudyti arba savižudis giminėje* (veiksniai, tarsi panaikinantis „draudimą“ žudytis. Jeigu šeimoje yra buvę savižudžių, nesistengiama kovoti su savimi, pasiduodama įsitikinimui, kad tai – „šeimos likimas“); *tendencijas žudytis skatina pažįstamų arba reklamuojamų žmonių savižudybės* (kito elgesys gali ne tik išmokyti naujų elgsenos būdų, bet ir sustiprinti jau turimą polinkį į tam tikras reakcijas); *konfliktai, stresai, krizės* (būklės, dažnai susijusios su santykiais šeimoje, darbinėmis, teisinėmis, išsilavinimo problemomis, sustiprėjančiomis egzaminų laikymo metu); *finansinės–ekonominės problemos* didina savižudybės riziką; *bedarbystė* (savižudybės rizika padidėja 4-5 kartus);

socialinis statusas (daugelyje šalių 3-8 kartus daugiau savižudybių pasitaiko tarp žemiausio sluoksnio žmonių. Lyginant profesijas, nustatyta didesnė stomatologų, medikų, vaistininkų, policininkų, teisininkų, meno žmonių, psichologų savižudybių rizika); *agresyvumas, impulsyvumas; gyvenimo prasmės praradimas* (sukelia egzistencinę nevilgtį. Tai gali įvykti bet kuriuo amžiaus tarpsniu, bet ypač dažnai - paauglystės ir senyvo amžiaus). *Medicininiai faktoriai: psichikos ligos* (kartais psichikos sutrikimai gali būti svarbiausia savižudiško elgesio priežastis ne tik tiesiogiai dėl psichopatologinių veiksnių, bet ir dėl ligos sukeltų psichosocialinių, ekonominių, socialinių problemų); *alkoholis* (daugelyje šalių tai populiariausias piktnaudžiavimo objektas, sukiantis priklausomybę toksiškai medžiagai, dėl kurios kyla įvairių sveikatos sutrikimų, nelaimingų įvykių, nusikaltimų, mirčių ir kt. Gausus alkoholio vartojimas gali būti savižudiškas, o alkoholis vartojamas kaip nusižudymo priemonė. Mažiausiai trečdalis visų nusižudžiusių vyrų ir septintadalis moterų sirgo alkoholizmu); *šizofrenija* (pacientai dažniausiai nusižudo dėl skausmingo konflikto tarp įsivaizduojamos normalios ateities ir ateities turint nuolatinę negalią); *asmenybės sutrikimai* yra toks pat svarbus rizikos veiksnys kaip depresija ir šizofrenija. Asmenybės sutrikimai dažnai būna kartu su kitu psichikos sutrikimu. Impulsyvumas, agresyvumas ir nusikalstamumas labai susiję su savižudišku elgesiu. Neretai nurodomas ir uždarumas, socialinis atsiribojimas, skatinantis savižudišką elgesį bei kitos savybės; *kitų psichikos sutrikimų* (valgymo, nerimo, organinių) metu savižudybės rizika taip pat pastebimai didėja. Ji ypač didelė sutapus keliems sutrikimams, pavyzdžiui, nervinei anoreksijai ir depresijai, nerimui ir priklausomybei nuo alkoholio; *somatinės ligos* (sergant lėtine liga iškyla daug fizinių, psichologinių ir socialinių problemų).

Apžvelgus tragišką ribinės situacijos baigtį, matyti didžiulis spektras galimų priežasčių. Apimtis – ypatingai plati. Ir tai – ne pasaka, o žiauri realybė. Turbūt nėra sunku įsisukti į priežasčių-pasekmių mėsmažę, tačiau išlikti – kur kas sudėtingesnis uždavinys. Atsakymų į probleminius klausimus galima ieškoti senuose alegoriniuose literatūros šaltiniuose, bet turbūt svarbiausia gyvenime yra atsirinkti prioritetus. Spaudžianti išorinė jėga gali arba sugriauti, arba skatinti susitelkti. Viskas priklauso tik nuo žmogaus mąstymo: kas vienus sužlugdo, tas kitus skatina judėti pirmyn. Būtent susitelkimo ir savęs išgelbėjimo idėją ir perteikia tekstilės kompozicijų ciklas „Arti bedugnės”.

Šiandien turbūt bet kuris psichologas pasakytų, kad laimės šaltinis mus pasiekia per kitus žmones, per bendravimą, per stiprų ryšį, per to ryšio kūrimą ir palaikymą; kad gyvenimo skonis atsiranda tik per rūpinimąsi kitais, o ne per rūpinimąsi savimi, kuomet žmogus visą dėmesį sukonzentruoja į save, besisukdamas lyg voverė rate ir t.t. Jie turbūt būtų teisūs, nes, remiantis jau aprašytų tyrimų duomenimis, vienatvė, buvusi ne kartą paminėta šiame darbe, kaip atskirtos/atsiskyrusios moters (kuriai galimai „priklijuojama” ir raganos) „etiketė”, – vienas iš pražūties (savižudybės) rizikos faktorių. Įdomu tai, kad profesijų atžvilgiu menininkai (kaip profesijos atstovai), apie kuriuos tuoj bus kalbama, – taip pat patenka į savižudžių rizikos grupę.

2. TEMOS ATSPINDŽIAI ŠIUOLAIKINĖJE MENININKŲ KŪRYBOJE

Vienas iš daugelio moteriai priskiriamų įvaizdžių (turbūt dažniausias), kaip jau buvo minėta, atkeliavusių iš matriarchalinės, ir sustiprėjusių (bei įgavęs neigiamą atspalvį) patriarchalinės visuomenės laikais – aprašytasis raganos, kuri - lyg žmogaus ir visatos jungiamoji grandis, mistifikuoja, savyje slepia daug nežinomųjų. Todėl nieko keisto, kad ir šiandienos menininkų kūryboje galima pastebėti raganystės tematikos ženklų.

Kerėtoja savo gebėjimu gudrauti, valdyti, vilioti ir kitaip paveikti aplinkinius šiandien perteikia stiprios, savimi pasitikinčios ir paveikios aplinkai moters (o gal – deivės?) - *Femme fatale* (iš prancūzų k. – “mirtina moteris”) įvaizdį: gundanti, žavinga moteris, pražudanti ją įsimylėjusius vyrus. *Femme fatale* (kaip jos archetipai deivės-kerėtojos, aprašytos 1.2. poskyryje) tradiciškai vaizduojama kaip labai graži, seksuali, tobula flirtuotoja, apgavikė, melagė, kartais turinti nepaprastų galių (ragana, vampyrė, burtininkė). Ji sugeba lengvai pasiekti vyrų dėmesį, bet prie jų neprisiriša (arba prisiriša tik tiek, kiek jai naudinga) ir sugadina savo meilužių gyvenimą, pavyzdžiui, priverčia juos vykdyti nusikaltimus, sužlugdo karjerą, priveda prie savižudybės, nužudo pati (Vikipedija, 2013). Po tokio aprašymo tiesiog peršasi mintis (kiek ironizuojant), kad moterys – pavojingos, todėl joms reikia melstis tarsi deivėms... Atsargiai ir subtilia malda...

Teoriškai – taip, bet ar *femme fatale* egzistuoja realybėje? Gali būti, kad tai - tiesiog sutirštintas literatūrinis/kūrybinis archetipas, nes stipri ir savarankiška dama nebūtinai yra neigiama persona. Blogis – bendražmogiška savybė ir ji yra būdinga abiem lytims. Beje, kaip ir – seksualumas, kuris yra neatsiejamas nuo fatališkumo sampratos. Tačiau šioje vietoje gali pasireikšti moteriškas gudrumas. Gali būti, kad moteris seksualumą išmoko naudoti kaip priemonę, bandydama vyriškame pasaulyje užsitikrinti savas pozicijas. Tai galbūt ir suformavo dabartinę situaciją, susijusią su moters padėtimi visuomenėje: vyrai lyg ir žavisi drąsiomis moterimis, bet tuo pačiu jie šaiposi iš feminizmo, kuris deklaruoja lyčių lygybę, tokiu būdu siekdamas mažinti arba visai panaikinti pranašumą tarp vyro ir moters. Galbūt vyras vis dar nori stovėti už moterį... laipteliu aukščiau. Ir kas paneigs, kad būtent jis suformulavo tipinį *femme fatale* įvaizdį, nesuprasdamas tikrųjų moters norų? Gal šis įvaizdis – viduramžių raganos personifikacija (charakteristika turi panašumų)? Yra vyrų, kurie tiesiog nekenčia moterų ir jos visos jiems asocijuojasi su fatališkumu, nors dauguma jų tiesiog nori būti gerbiamos ir mylimos, turėti galimybę savarankiškai vykdyti sprendimus savo gyvenimo, darbo ar perspektyvų klausimais. Galbūt tipiška fatališka moteris ir egzistuoja, tačiau tokių moterų nebūtų didžioji dalis. O jei *femme fatale* įvaizdį suformulavo būtent vyras, tuomet jis netiesiogiai ištransliavo savo vyriškas abejones ir nesaugumo jausmą: visgi gal ne moteris buvo kalta dėl to, kad jis sužlugdo, bet pats vyras buvo per silpnas ir todėl buvo sužlugdytas...

Raganos personažo apraiškų galima aptikti tiek klasikinėje dailėje (Hermann Anton Stilke, Dante Gabriel Rosetti, įstabiausias – Francisco de Goya ir kt.), muzikoje (Felixas Mendelssohnas-Bartholdy, Hectoras Berliozas ir kt.), tiek – šiuolaikiniame mene konceptualių drabužių kolekcijų (Gareth Pugh, Daphne Guinness ir kt.), tekstilės kūrybinių (Thanos Kyriakides, Mary Tuma, Martin Margiela ir kt.), fotografijos (Baldovino Barani, Andy Houghton ir kt.), kino filmų („Nanny Mcphee“, 2005; „The Witches of Eastwick“, 1987; „Practical Magic“, 1998; „Hansel and Gretel: Witch Hunters“, 2013 ir kt.) ir kitais pavidalais.

2.1. Moters įvaizdžio refleksijos šiandienos fotografijoje, drabužių dizaine

Fatališkos moters įvaizdžio interpretacijų vizualios fiksuotos išraiškos pavidalu šiandien nemažai galima aptikti drabužių madoje, mados fotografijoje, kur kuriami personažai, siekiama momentinio efekto ir tai yra tiesiogiai susiję su moters kūnu.

Štai - keletas fotografo *Patrick Demarchelier* seksualumu, ekspresija trykstančių, kontrasto principu išryškintų, lemtingos moters interpretacijų (1 pav.):

1 pav. *Patrick Demarchelier*. „Femme fatale“

Šaltinis: <http://bentrova.to/classic/editorial/femme-fatale-by-patrick-demarchelier/>

Raganavimo temas puikiai perteikia mados ir portretų fotografas *Christopher Hench*, kur moteris tarsi įkūnija du skirtingus charakterius: čia ji – tarsi deivė, stovinti savo menamoje

karietoje, traukiamoje įkinkytais dviem vyrais (6 pav.), simbolinės Krikščionybės galimame priešaušryje, čia ji – Šetono įkvėpta moteris, naikinanti Krikščionybės simbolines žymes, populiariai vadinama tiesiog ragana (8 pav.). *Christopher Hench* darbuose aiškiai pastebimas raganos (5, 6, 8 pav.) ir fatališkos moters (5, 7 pav.) įvaizdžių persipynimas.

2 pav.

3 pav.

4 pav.

5 pav.

2-5 pav. Christopher Hench

Šaltinis: www.christopherhench.com

Fatališkos miestietės charakterį perteikia drabužių dizaineris *Gareth Pugh* (6 pav.) ir paryžietė mados guru *Diane Pernet* (7 pav.), kurios mistinis įvaizdis ir juoda spalva realiame gyvenime - tarsi vizitinė kortelė.

6 pav. Gareth Pugh, 2013 spring/summer

Šaltinis: <http://models.com/mdx/gareth-pugh-ss-2013/>

7 pav. Diane Pernet

Šaltinis: <http://www.abeas-corpus.com/archives/505>

Vokietės *Katja Kemnitz* (8 pav.) ir ispano *Alvaro Villarrubia* (9 pav.) nuotraukose - raganavimo temos apraiškos. Pastebimas antgamtinių sugebėjimų, priskiriamų raganai, interpretacijos fiksavimas.

8 pav. Katja Kemnitz

Šaltinis: www.katjakemnitz.de

9 pav. Alvaro Villarrubia

Šaltinis: www.alvarovillarrubia.com

Herojinę moterį fotografijoje demonstruoja *Norman Jean Roy* (10 pav.). Tai tarsi šių dienų Žanos d'Ark, bebaimės kovotojos, tapusios liaudies vienybės ir kovos už nepriklausomybę simboliu, portretas. Žana d'Ark (11 pav.) – reali inkvizicijos auka, apkaltinta hipnoze, erezija, burtais, paleistuvyste ir puikybe. Gyva sudeginta ant laužo.

10 pav. *Norman Jean Roy*

Šaltinis: www.vogue.com

11 pav. *Žanos d'Ark skulptūra*

Šaltinis:

www.alfa.lt/straipsnis/15084022/Astrologija..a
pie.moteris..keitusias.istorija=2013-03-08_07-

17/

Baldovino Barani ir *Andrea Carrazco* įamžintos moterys (12, 13 pav.) primena „Šmėklų karaliene" vadintos keltų deivės Morganos, kuri apsireiškėdavusi varno pavidalu, įkūnijimą. Varnas keltų tradicijoje – blogio esybė. *Baldovino Barani* darbe (12 pav.) yra jaučiama aliuzija į blogio naikinimą (kraujo žymės).

12 pav. *Baldovino Barani*

Šaltinis: www.baldovinobarani.com

13 pav. *Andrea Carrazco*

Šaltinis: www.andreacarrazco.com

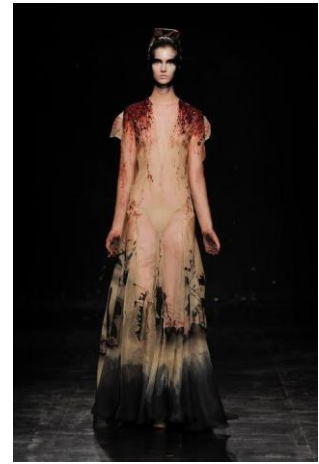
Pabaigiant kerėjimo temos interpretacijų pristatymą šiandienos fotografų ir mados atstovų darbuose, norėusi sugrįžti prie moters prigimties esmės, kurią puikiai iliustruoja *Ramintos Vainutytės* foto nuotrauka ir *Julien Fournié* modelis. „Sveika moteris – panaši į vilkę (14 pav.): ji guvi, energinga, gyvybinga ir vaisinga, turi savo teritoriją, yra išradinga, ištikima, judri. O atskirta nuo savo laukinės prigimties moteris nusilpsta, sulysta, išblykšta lyg vaiduoklis (15 pav.)“ (Estes, 2012, p. 25).

14 pav. Raminta Vainutyė

Šaltinis:

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=589596751076117&set=a.491381750897618.1073741831.491264074242719&type=1&theater>

15 pav. Julien Fournié

Šaltinis: www.julienfournie.com

2.2. Moteriškumo tematika šiuolaikiniame tekstilės mene

Ankstesniame poskyryje išsakytai paskutiniajai minčiai apie moters prigimtį galima rasti vizualinių atitikmenų ir iš šiuolaikinės tekstilės arsenalo. Pavyzdžiui, *Martin Margiela* atstovautų kiek mistinę sveikos laukinės moters prigimtine pusę (16 pav.), *Katarzyna Konieczka* – moters deivės-kerėtojos (17 pav.). Pastarosios sukurtas moters įvaizdis alsuoja sakralumu. Šį įspūdį sukelia ne tik foninė tapyba, bet ir pati moters išraiška. Baltaodė rausvaplaukė ir apsinuoginusi (o gal - apnuoginta) moteris atrodo atkeliavusi tiesiai iš už jos esančio tapybos darbo. Deivės-kerėtojos, kurių portretų galima rasti, sklaidant meno istorijos puslapius, vizualiai nuogumu ir išsiskirdavo. Joms juk būdavo priskiriamos viliojimo ir apžavų galios (išorinis įvaizdis tik sustiprindavo charakterį). Paveiksle vaizduojama moteris – kerinti, bet tuo pačiu ir tyra (dėl savo skaisčios odos). *Katarzyna Konieczka* tarsi įkūnija moterišką dvilypumą.

16 pav. Martin Margiela

Šaltinis: www.martinmargiela.com

17 pav. Katarzyna Konieczka

Šaltinis: www.katarzynakonieczka.com

Apie moters tarytum išnykimą, susinaikinimą arba sunaikinimą užsimena *Mary Tuma* ir *Thanos Kyriakides*. *Mary Tuma* darbas (18 pav.) – tarsi dvelksmas. Moteris čia – numanoma. Grupė peršviečiamų juodų, grindis siekiančių suknių, - tarsi bloga nuojauta, išeinanti piktoji dvasia. Čia nėra žmogaus. Čia – tarsi vien tik jo kvapas. Panašų įspūdį sukelia ir *Thanos Kyriakides* (19 pav.) kompozicijos, tik čia užuomina į sukabintus drabužius labiau primena griaučius. Tvyro laiko, irimo, nykumo dulksna.

18 pav. Mary Tuma

Šaltinis: www.marytuma.com

19 pav. Thanos Kyriakides

Šaltinis: www.thanoskyriakides.com

Žvilgtelėjus į užsienio tekstilės menininkų darbus, įdomu paieškoti galimų analizuojamos temos interpretacinių analogų Lietuvos tekstilininkų darbuose. Tradiciškai tekstilė yra laikoma moteriška sfera, tačiau tai toli gražu nėra vien dailiosios lyties įvaldomas užsiėmimas, bet pastebima, kad subtilumu ir moters tematikos jautresne interpretacija pasižymi būtent tekstilininkės moterys. Lietuvos tekstilė išsiskiria dviem dalykais – idėjos konceptualumu ir kūrybišku tekstilės technikų ir technologijų vystymu (Aistringoji Lietuvos tekstilė, 2009). Moteriškumo tematika vyrauja *D. Valentaitės*, *Ž. Ridulytės*, *V. Laužonytės*, *J. Petruškevičienės*, *L. Švaikauskienės* ir kitų tekstilininkų darbuose.

Moteriškumo įvaizdžių eksplotacija, moteriškųjų patirčių, kurios gali būti aktualios ne tik moterims, kalba išsiskiria *Laima Oržekauskienės* kūryba. Dailininkė giliai suvokia, kad abi lytys – susijusios, ir nei vieno, nei kito šios dvilypės kompozicijos nario neįmanoma apmąstyti atskirai. Todėl dailininkės kūriniuose yra pasitelkiamas ir moteriško, ir vyriško kūno motyvas. Tai nuorodos į gyvenimo ir mirties, moteriškumo ir vyriškumo, laimės ir pralaimėjimo, ydų ir aistrų sandūras, tai asmeninių istorijų, šventumo ir gyvenimo prozos požymiai. *Laima Oržekauskienė* – viena ryškiausių Lietuvos tekstilės menininkų, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatė (2005). Keturių dalių cikle „Moterys arhatos: Danutė. Lina. Violeta. Kristina“ (20 pav.), naudojant

rankinį audimą ir specifinį pluoštą (plaukus), sukurta kūnų iškilumo iliuzija ir pribloškianti moteriškų kūnų magija (Astringoji Lietuvos tekstilė, 2009).

20 pav. Laima Oržekauskienė. Moterys – arhatos. Danutė. Lina. Violeta. Kristina.

2002-2005. 220 × 90. Dvigubas audimas, aukso siūlai, plaukai.

Šaltinis: <http://www.kamane.lt/lit/Kurejai/Personalijos/Laima-Orzekauskiene-tekstilininke>

Apie moterų (gali būti ir vyrų) fantazijas, kurių pagrindas – siekis būti mylimoms ir mylėti kalba *Eglės Gandos Bogdanienės* tekstilės kūrinų ciklas (21 pav.). „Dažnai suvokiame, kad negyvename savo vizijose sukurto laimingo gyvenimo, tačiau nedrįstame sau pripažinti esančios nelaimingos, neturime aiškaus, motyvuoto apsisprendimo ir stiprybės keisti save ar aplinką. Tuomet siekis tapti savo vaizduotėje sukurto laimingo gyvenimo dalyviu pereina į fantazijų nėrinį, kuris pinasi iš asmeninių patirčių, perskaitytų knygų, pamatytų filmų, atsitiktinių gatvės vaizdų, nuogirdų... Belieka atpalaiduoti fantaziją ir kūrybiškai pasinerti į neišgyventų, bet įsivaizduojamų situacijų, nepatirtų, bet geidžiamų jausmų, potyrių ir aistrų platybę. Pamišus padorumą, gėdą ir pareigas, mėgautis žodžiais – noriu, galiu, jaučiu, trokštu, myliu. Patirti laimės jausmą, kuris realybėje būna tik trumpalaikė jutiminė iliuzija. Įsivaizdavimai – tai mūsų privatūs paplūdimiai, į kuriuos ateina tik tie, kuriuos pakviečiame, jie tampa sugalvotų spalvingų scenarijų atlikėjais, spektaklių marionetėmis, mūsų fantazijų įrankiais. Pamištama ribotų galimybių realybė, prarandamas gėdos ir saiko jausmas, ir nesvarbu, kas ką pagalvos ar pasakys, negėda, kad esi besotė, pasileidusi, atvira, silpna, sentimentali, nes vienintelis savo fantazijų žiūrovas ir vertintojas esi tu pati“ (Kauno bienalė, 2011).

21 pav. Eglė Ganda Bogdaniienė. *Įsivaizdavimai. 2011. Instaliacija.*

Šaltinis: <http://www.bienale.lt/2011/?p=662&lang=lt>

Stiprus svetimo sau kūno arba kūno be organų eksponavimas pastebimas *Vitos Gelūnienės* tapiserijoje „Laimingos dienos“ (pagal S. Becketą), 2005 (22 pav.), kvestionuojančioje kūno sunorminimo strategijas ir alternatyvų įmanomumą. Absurdo dramos fabulos potekstė dviejų figūrų kompozicijoje užaštrinama spalvine skale: nenatūraliai rausvi moters ir vyro kūnai įkomponuoti ryškiai žydrame bedaikčiame fone. Greta stovintieji atrodo perskirti nenusakomų atstumų ir nesusikalbėjimo galaktikų. Pjesė suponuoja mintį, kad jai (moteriai) jo (vyro) reikia tik tam, kad kalbėtų ne vien su savimi (nors vėliau be didelių sukrėtimų ji naudojasi ir pastaruoju kalbėjimo(-osi) variantu); jam jos reikia, kad įsitikintų savo egzistencijos realumu, kurį kasdienės rutinos apeigos kėsina ištrinti iš savivokos horizonto. S. Becketto pjesės transliuojama kūno/mašinos fiziologija *Vitos Gelūnienės* tapiserijoje perteikiama kūnų pozų pasyvumu, apatiškumu, nukreiptu ne tik į save, savo likimą, bet ir į Kito buvimą. Tokią būseną Slavojus Žižekas vadina interpasyvumu – tai egzistencija, atimanti esminės tapatybės branduolį bei deleguojanti Kitam apatiją ir nenorą ar nesugebėjimą veikti tikrovėje – klasikinis „Laimingų dienų“ (tiesiogine ir perkeltine prasme) pavyzdys (Aistringoji Lietuvos tekstilė, 2009).

22 pav. Vita Gelūnienė. Laimingos dienos (pagal S. Beckettą). 2005. Gobeleninis audimas. Medvilnė, linas. 200x200 cm. Atlikta, bendradarbiaujant su Kristina Čyžiūte.

Šaltinis: http://www.tdg.lt/dailininkai/vita_geluniene/v_gelunienes_darbai/gfot-1/#galtop

Vaizduojamą (ar siuviniu pridengiamą) nuogą kūną tuščiai drobei prilygina tekstilininkė *Lina Jonikė*, ant kurios (drobės) ne dažais, bet siuvinėjimo dygsniais autorė sukuria iliuzinį žmogaus likimą. Tekstilės technika, kartu ir pati tekstilė jos kūrinuose semantiškai prilyginama individualumo raiškai. Triptiką „Tekstilė ir aš“ (23 pav.) sudaro trys fotografijos (moters/pačios menininkės kūno fragmentai), kurias dengiančiose plastiko plokštumose išsiuvinėti tekstilinę taktiliką ir tekstilės gydomąsias galias pabrėžiantys elementai: kaklą juosianti skarelė, sužeisto piršto tvarstis ar žaizdą slepiantis pleistras. Vitališki, kartu itin tikslūs siūlo dygsniai deformacijoms jutraus plastiko plokštumoje įkurdina vaizduojamą moterį pasaulyje, kuriame ji gali rinktis – būti silpna ir pažeidžiama, kaip ir tikimasi (visuomenės stereotipų kontekste – „laiminga namų šeimininkė“, vizualiųjų menų kontekste – tekstilės, tapatinamos su į aktualijas nepretenduojančia rankdarbių tradicija, kūrėja), ar „nusirengti“ stereotipus ir būti savimi. Ir sau. Siūlas *Linos Jonikės* rankose – patikima, amžių patikrinta galimybė atskleisti žmogaus tapatumą, pirmiausia savąjį, paskui – kultūrinį (Aistringoji Lietuvos tekstilė, 2009).

23 pav. Lina Jonikė. Tekstilė ir aš. 2001. Skaitmeninė spauda, siuvinėjimas ant plastiko, medvilnės siūlai. 58x76x2 cm. Nuotraukų autorius Arūnas Baltėnas.

Šaltinis: <http://www.linajonike.lt/>

Dažniausiai jaunos moters vaizdinys pasikartoja dailininkės *Ingos Likšaitės* kūrinuose. Moteris čia (24 pav.) nežiūri tiesiai į stebėtoją – atkakliai grėžiasi profiliu, skuba nukreipti žvilgsnį žemyn arba užmerkia akis. Menininkė maksimaliai priartina vaizdą, kad sustiprintų poveikį, o kartais veidą fragmentuoja, palikdama tik iškalbingą kaklo linkį arba vos praviras, bet tylinčias lūpas. Iki galo neišsakyti jausmai autorės darbuose pavirsta portretus pratęsiančiomis abstrakcijomis, suardančiomis gulsčių dygsnių monotoniją. Siūlės ima banguoti, susivynioja spirale, sukrinta klostėmis ar subėga į chaotišką raizginį. Menininkės ornamento elegancija, „gofruotas“ paviršius, šviesą atspindintys siūlai užklojami dekoratyviomis vertėmis, tačiau nedeklaruoja lėkšto grožio (Aistringoji Lietuvos tekstilė, 2009).

24 pav. Inga Likšaitė. Dvigubas portretas. 2004. Linas, poliesteris, siuvimas.

Šaltinis: <http://www.kamane.lt/Kurejai/Personalijos/Inga-Liksaite-dailininke>

Dauguma atvejų kūniškumo įvaizdį kilimui suteikia tekstilininkė *Bronė Neverdauskienė*. Kilimo (25 pav.) simbolika autorės kūryboje turi ypatingą reikšmę. Manipuliuodama šiuo objektu kaip ženklu, ji kuria įvairias, savitas prasmes. Kilimas, kaip namų erdvė, kilimas, kaip atskiras pasaulis... Jis gali turėti erdvinę deformaciją arba būti paveiktas optiškai (Menoduobe.lt, 2009).

25 pav. Bronė Neverdauskienė. Skraidantys kilimai. Aitvarai, skaitmeninė spauda. 1500x2000 mm. (projektas buvo pristatytas tarptautinės tekstilės bienalės metu 2007 m.

Projekto autorės - Bronė Neverdauskienė ir Giedrė Valtaitė).

Šaltinis: <http://www.menoduobe.com/2009/07/brone-neverdauskiene-kuryba/>

Savo kūrinuose žmogaus sandarą, tačiau ne vidinę, o išorinę prasme bando suvokti *Monika Žaltauskaitė Grašienė*. Besidomėdama fiziologija tekstilinė aptiko teiginį, kad žmogus kvėpuoja per odą, o jo plaukai yra laidininkai, kurie pirmiausia perduoda informaciją apie aplinką. Mintis apie mažuosius sensorius, leidžiančius pajusti aplinkos pokyčius, tapo menininkės tyrimo objektu. Kūrinyje „*Odos paveikslai*“ (2007) (26 pav.). Čia tekstilinė susitelkė į žmogaus odos tyrimus. Išdidintuose ir žakardiniu audimu vizualizuotuose kūno lopinėliuose galima tiesiog apčiuopiamai pajusti odos tekstūrą ir faktūrą. Išauštą medžiagą menininkė tarsi lygina su oda, nes tai yra savas rūbas, kurį slepiame po apdarais. Viena iš „*Odos paveiksluose*“ nagrinėjamų temų yra grožio subjektyvumas. Išryškinami ir išdidinami labiausiai raukšlėti kūno linkiai, kurie kasdienybėje dažnam atrodo nepatrauklūs. Tačiau tekstilinė leidžia žiūrovui paklaidžioti intymiais odos labirintais ir pajusti jų estetiką. Išaušta medžiaga, atkartojanti odos tekstūrą, skelbia, kad audeklas žmogui yra toks pat svarbus, kaip ir jo oda. Medžiaga tampa antrąja oda, kuri pridengia tikrąją, apsaugodama nuo nepageidaujamų tiriančių žvilgsnių. Vaizduodama odos plotelius, Monika išvengia erotiškumo, tačiau išlaiko intymią nuotaiką, nes tai, kas paprasta akimi nepastebima, kūrinuose atskleidžiama be jokių priedangų. Paslaptingi raukšlių kalnai ir vingiuoti odos takeliai visiškai atviri žiūrovo akiai. Intymūs „*Odos portretai*“ įkūnija bendražmogišką kūno paviršiaus vaizdinį, atsiskleidžiantį monumentaliu masteliu (Kamane.lt, 2011).

26 pav. Monika Žaltauskaitė-Grašienė. *Odos paveikslai*. 2007. Fragmentas. Kompiuterinis žakardinis audimas. Austa UAB „Audėjas“, poliesteris, 5 dalys, 140 × 70 cm

Šaltinis: <http://www.kamane.lt/Spaudos-atgarsiai/2011-metai/Birzelis/Daile/MONIKA-ZALTAUSKAITE-GRASIENE-TEKSTILES-ARCHITEKTE>

Savo kūrybą kaip eksperimentinį tekstilės meną, ženklina tradicinių ir naujų, archajiškų ir modernių, organinių ir sintetinių formų tarpusavio žaismo, apibūdina menininkė *Almyra Weigel*. Meno kūrinuose, kuriems būdingas šiuolaikiškas turinys ir technika, ji tiesia tiltą meninės, kartu ir kultūrinės bei visuomeninės tradicijos link, priimdama, atspindėdama ir plėtodama šios tradicijos perteikiamas formas, turinį ir stereotipus. Jos trimačiai kūriniai ir skulptūros tarsi siekia atskleisti įtampos lauką, viešpataujantį tarp tradicinių kultūrinių stereotipų dėl visuomeninių vaidmenų paskirstymo, mūsų individualaus identiteto nepaliaujamo išorinio poveikio kiekvienos

asmenybės vystymuisi. Šio atspindžio branduolys yra žmogaus kūnas ir jį gobiantys drabužiai. Drabužiai, saugantys, dengiantys kūną, siekiantys suteikti jam kultūrinį ir lytinį identitetą, dėl perregimumo menininkės objektuose tampa terpe, per kurią kreipiamas žvilgsnis į spėjamai užslėptą identitetą, taip pat į jėgą ir poveikį, besiveržiantį ant jų iš išorės ir juos keičiantį. Triptikas „Iš prijuosčių serijos: Jaunamartė, Kirpėja, Namų šeimininkė“ (27 pav.) skirtas moteriškojo identiteto tyrinėjimui ir „tikslingai atspindi moters vertinimo stereotipus ir moters paskirtį visuomenėje“ (Virginija Vitkienė, menotyrininkė) (Aistringoji Lietuvos tekstilė, 2009).

27 pav. Almyra Weigel. Iš prijuosčių serijos: jaunamartė, kirpėja, namų šeimininkė. 2005. Prieskoniai, kava, plaukai, cukrus, karšti klijai, klijavimas. 3 objektai: 80x37x20 cm.

Šaltinis:

<https://picasaweb.google.com/103458520298304192405/BonosIrDortmundoParoduKuriniai#5326663974731481362>

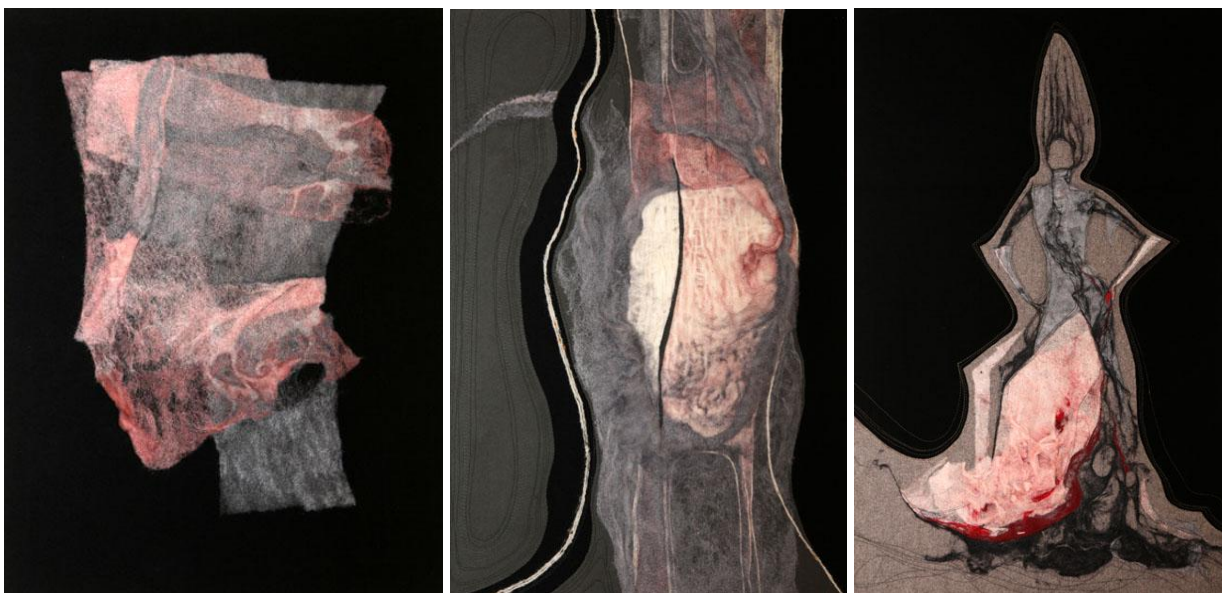
Apžvelgus Lietuvos meninės tekstilės kūrėjų darbus, matyti ne tiesmukas temos perteikimas, bet labai subtilios, jautrios moteriškumo temos interpretacijos. Už kūrinių slepiasi aktualios temos ir gilios koncepcijos, o vizualiai matyti tekstilės technikų savitumas ir įvairovė. Lietuvos tekstilininkių darbų ir tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ vienijančia grandimi galima laikyti atsargų ir subtilių moteriškumo temos interpretavimą.

3. TEKSTILĖS KOMPOZICIJŲ CIKLO „ARTI BEDUGNĖS“ KONCEPCIJA IR MENINIS PAGRINDIMAS

3.1. Kūrybinio darbo koncepcija

„Arti bedugnės“ – būseną „ant ribos“, moters vidinio lūžio fiksacija. Buvimas ant ribos padeda įvertinti tai, ko mes negalime suprasti, ar suvokti tam tikros gyvenimo visumos. Tik atsidūrę ribinėje situacijoje esame priversti susivokti, kas yra mūsų gyvenimo esmė. „Kas aš esu?“ - esminis klausimas, padedantis identifikuoti save, suprasti savo misiją. Tekstilės kompozicijų cikle „Arti bedugnės“ - numatyta spręsti moters išgyvenimo klausimą, įtakotą jos įgimtų vidinių savybių ypatumų arba išorinės aplinkos. Daroma prielaida, kad galimi tamsūs foniniai tekstilės kompozicijų sprendimai padėtų išryškinti santūriai koloritu suformuotus kalnų masyvus, perteikiančius problemą, slegiančią kompozicijų cikle vaizduojamą moterį. Kalnai – tarsi moters absoliučios realybės, pasaulio atspindys, ryšys tarp dangaus ir žemės. Tekstilės darbuose numatoma atvira kompozicija gali sustiprinti erdvės įspūdį, menko žmogaus ir didžiulio kalno santykis – neapibrėžtumą ir galimą baigtį mirtyje, susiliejimą su Absoliutu. Tekstilės kompozicijų ciklas turėtų perteikti išgyvenimo epizodą, kuomet beviltišką situaciją pakeistų pozityvas, o vizualinės išraiškos atžvilgiu - moteris ir kalnas apsikeistų pozicijomis: moteris pavirstų tvirta uola ir taptų nugalėtoja, o ne pralaimėjusiaja.

3.2. Idėjos priešprojektinės paieškos, temos vizualizavimas

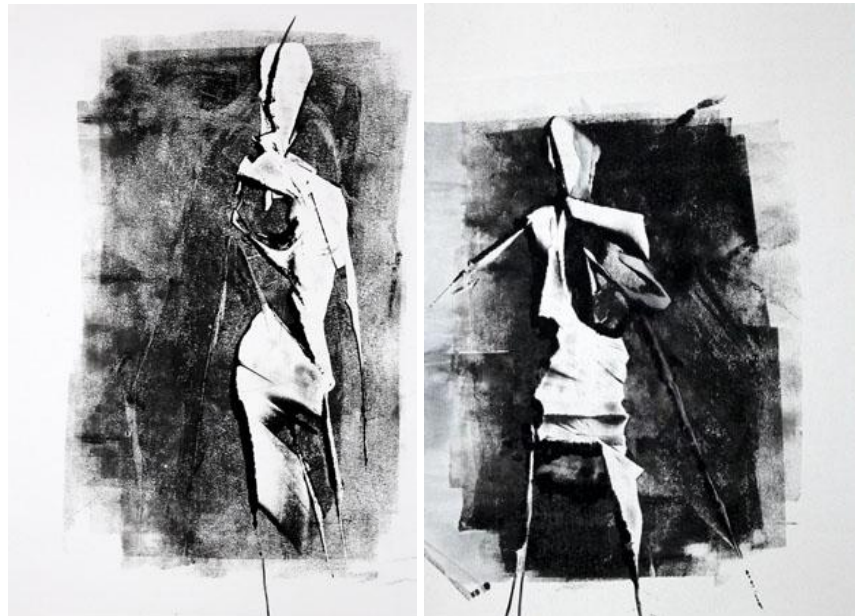

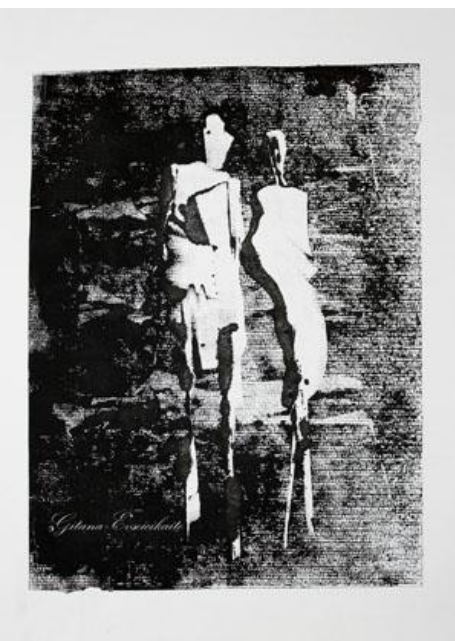
28 pav. Iki magistro studijų moteriškumo tematika kurti darbai.

Nuotraukos – iš autorės archyvų.

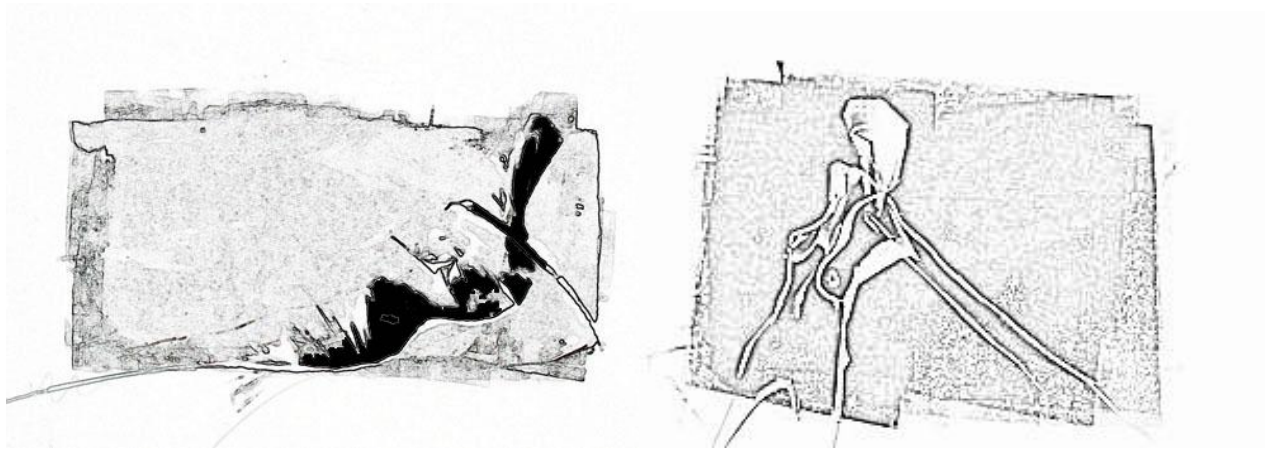
Moteriškumo temas buvo bandyta gvildinti dar iki magistro studijų individualioje kūryboje. Pateikti darbai, matomi 28 pav., buvo sukurti 2008-2010 metais, taikant aplikaciją, mašininį siuvimą, vilnos ir sintetikos pluoštų smaigstymą vėlimo adata prie tekstilinio paviršiaus (fetro).

Šįkart, siekiant geriau suprasti moters dramą istorijos kontekste, kuri padėtų daug lengviau perteikti moters poziciją, norint ją interpretuoti kūrybinėje dalyje, buvo apžvelgti moters prigimties ypatumai, moters padėtis visuomenėje istoriniu aspektu, santykis su sociumu, jo kitimas ir su tuo susijusios priežastys. Patyrinėjus galimas moteriškumo interpretacijas ir sampratas šiandieninių menininkų kūryboje, buvo pradėtos vykdyti vizualinės moteriškumo temos paieškos, numatomam kūrybiniam ciklui. Iš pradžių dėmesys buvo telktas į moters kūną, jo padėtį ir per tai - bandyta ieškoti temos interpretavimo galimybių (29 pav.).

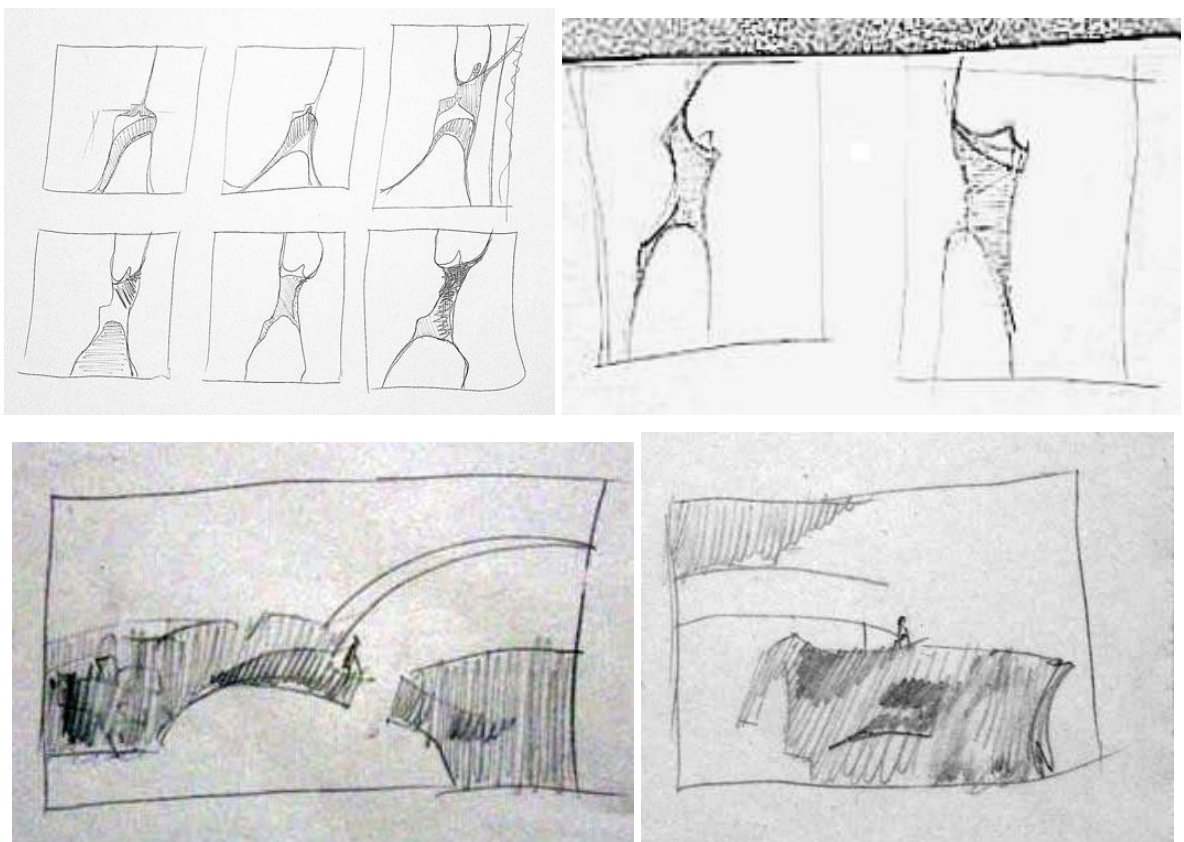

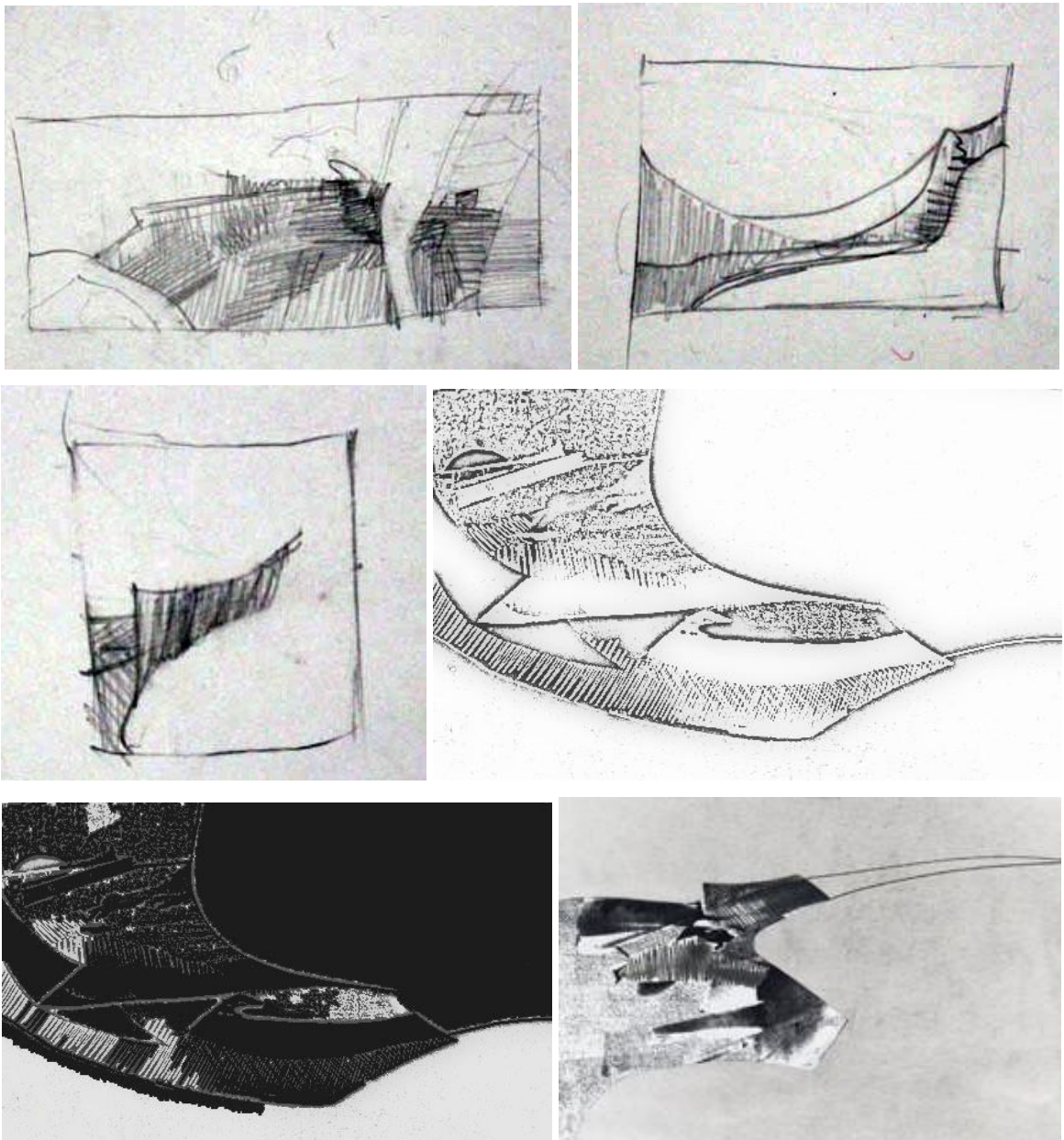

29 pav. Moters charakterio interpretacijos per jos kūną

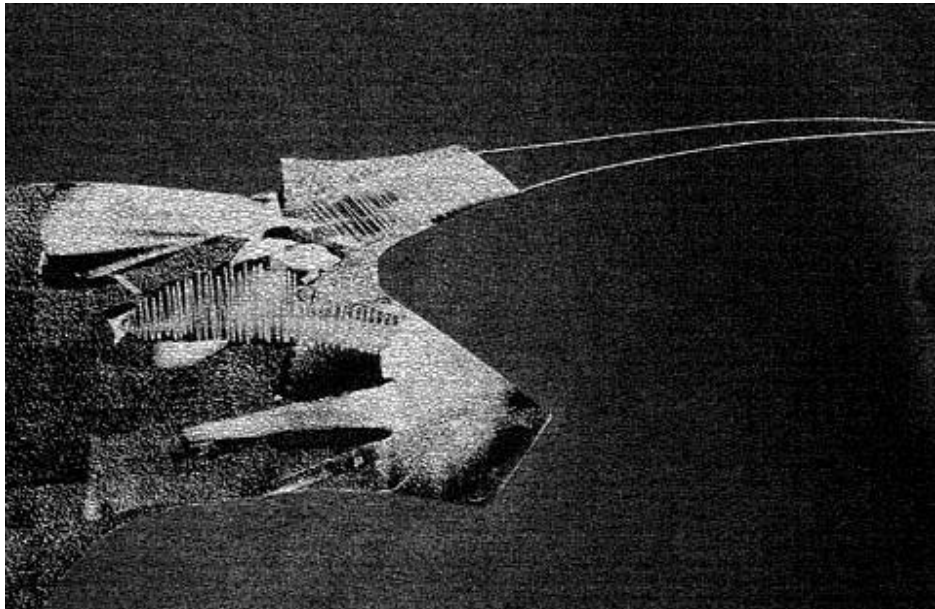
Tačiau atlikus moters charakterio per jos kūną paieškas, kilo mintis orientuotis į moters vidinę būseną. T. y. – į tuos dalykus, kurie išgyvenami labai individualiai, o vizualiai juos pamatyti - ne taip ir paprasta. Buvo pradėtas galimos situacijos, įtakotos moteriškų savybių egzistavimo arba moterį veikiančių išorinių faktorių rezultato, modeliavimas. Paieškos objekto įkvėpimo šaltiniu tapo stebuklinė pasaka „*Mėlynbarzdis*“. Ji geriausiai atitiko įsivaizduojamą moteriškumo poziciją, prasidėjo siužeto interpretacija: moters vidinio lūžio, besibaigiančio pozityvu, fiksacija.

30 pav. „Arti bedugnės“ eskizai

Tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ penkios dalys numatomi vizualizuoja emocinės būsenos kitimą: nuo kritinės iki pozityvios. Tai pateikiama 31 pav. - planuojamo tekstilės kompozicijų ciklo projektų nuotraukose.

31 pav. „Arti bedugnès“ projektai

Prieš pradėdant įgyvendinti tekstilės kompozicijų ciklą „Arti bedugnės“, buvo atliekama tekstilės medžiagų paieška. Technologiniai mėginiai buvo kuriami, naudojant audinius, natūralios vilnos pluoštus, fetrą (32 pav.).

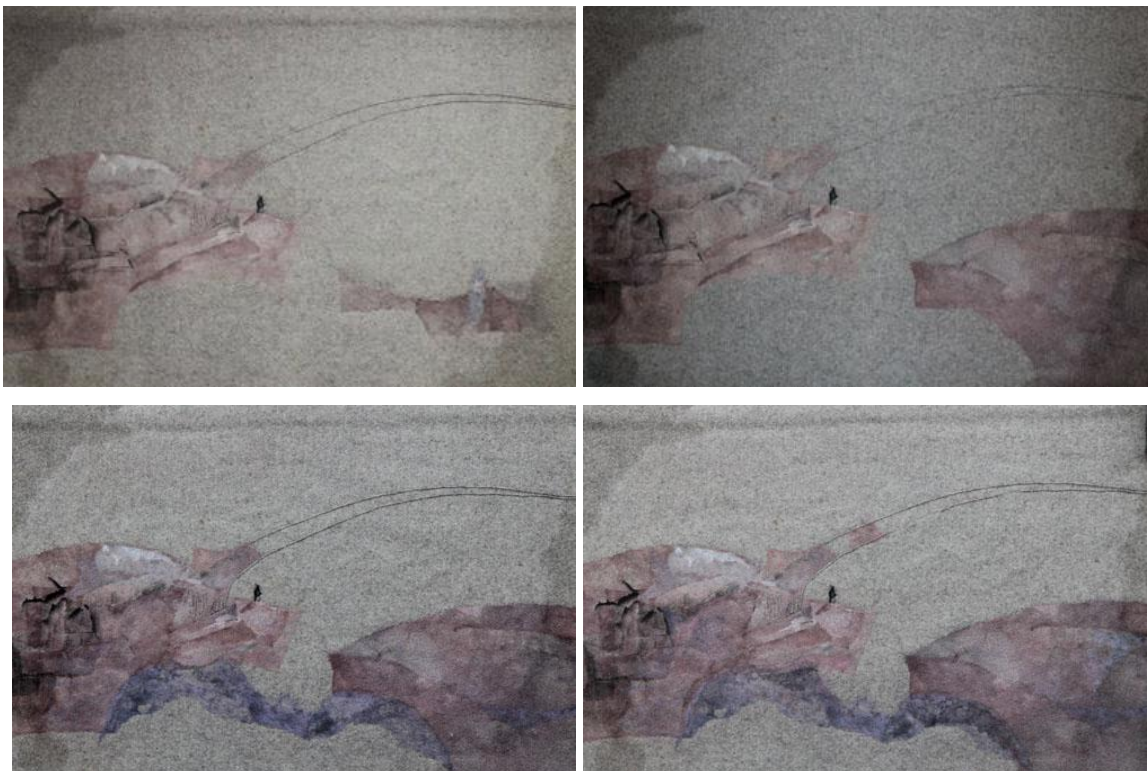

32 pav. „Arti bedugnės“ tekstilinių mėginių kūrimas

Kūrybinio darbo įgyvendinimui buvo nuspręsta pasirinkti iki magistro studijų asmeninėje kūryboje taikytą techniką, kuomet ant fetro paviršiaus viena vėlimo adata, smaigstant vilnos ir sintetikos pluoštus, buvo formuojamas vaizdas (28 pav.). Siekiant suformuoti tekstilės paviršiuje išraiškingus tekstūrinius fragmentus - atspausta monotipija. Atlikimo technika – tarsi papildoma darbo idėja. Pluošto smaigstymas adata – labai moteriškas kūrybinis procesas: tarsi magiškas ritualas, reikalaujantis daug laiko, kantrybės ir subtilumo. Kuriant tekstilės kompozicijų ciklą „Arti bedugnės“, subtilus būsenos perteikimas ir buvo viena iš svarbiausių užduočių sau.

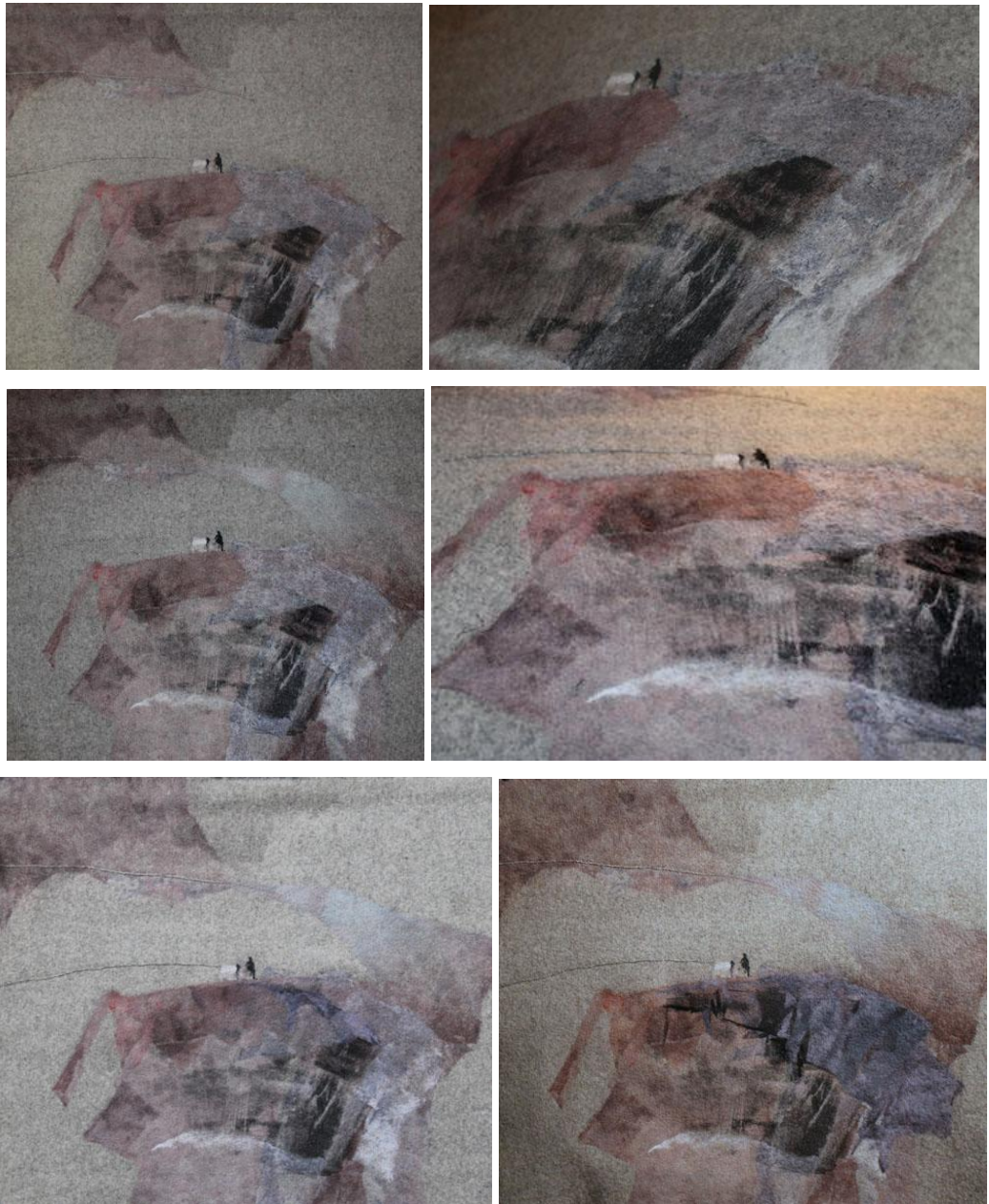
3.3. Darbo realizavimas iš pasirinktų tekstilės medžiagų

Pirmoje tekstilės kompozicijų ciklo dalyje „Neviltis“ (33 pav.) - bandoma perteikti žlugdančios situacijos dydį. Slegianti problema, išreikšta per kalnų masyvo metaforą, atrodo nepalyginamai didesnė vaizduojamos sielos atžvilgiu (moters moteriškumas yra jos siela). Figūra čia orientuota į kompozicijos centrinę dalį, kurioje galima pamatyti tarpeklį – šansą į pražūtį. Dvi kalnų masyvo dalys, atskiriamos praraja, turi ir jungtį, tik ji – aukščiau žmogaus. Ją reikia pasiekti – pamatyti, pakėlus galvą į dangų. Jungiamoji dalis – tarsi tiltas, vedantis į naują galimybę.

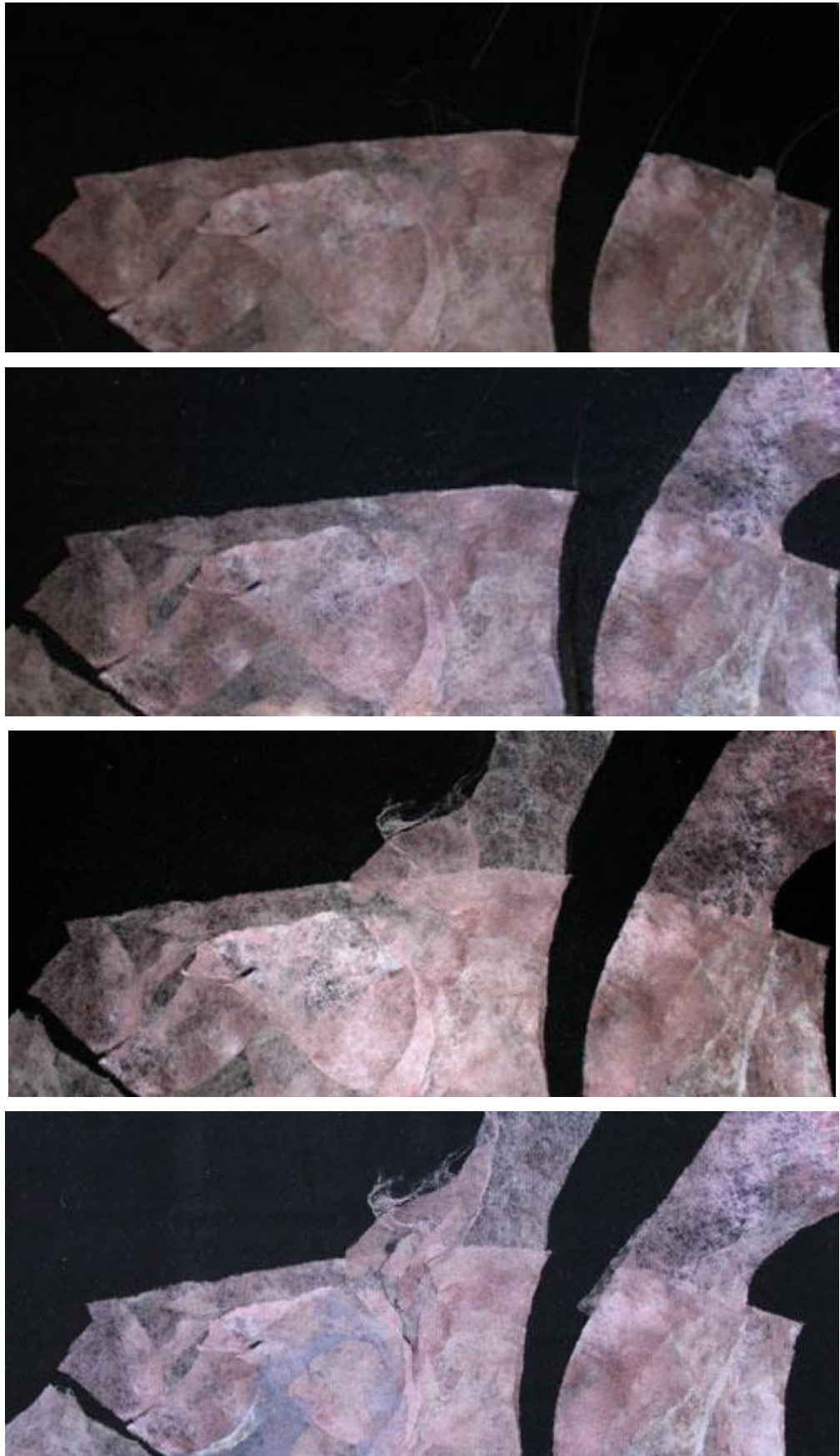
33 pav. Pirmosios tekstilės kompozicijų ciklo dalies „Neviltis“ kūrybinio proceso eiga

Antroje kompozicijų ciklo dalyje „Galimybė“ (34 pav.) yra vaizduojama *ieškančioji* figūra. Ji tebėra menka, kalnų masyvas santykiyje su ja – užburiančio dydžio, danguje tebetvyro grėsmė, tačiau siela šioje situacijoje – ieškanti išeities. Greta jos yra pastebimos simbolinės durys – mažesnės už ją – už menką žmogiškąjį „Aš“. Išėjimas iš situacijos – tik per stebuklingas dureles. Siela gręžiasi į jas, tiesdama rankas.

34 pav. Antrosios tekstilės kompozicijų ciklo dalies „Galimybė“ kūrybinio proceso eiga

Trečiojoje tekstilės kompozicijų dalyje „Virsmas“ (35 pav.) – tikras „emocijų katilas“, kunkuliuojantis statiškoje, kalną perteikiančioje, formoje. Šio irstančio kalnų masyvo centrinėje dalyje išryškėjusi stilizuota moters figūra – orientuota vertikaliai ir perteikanti siekį. Siela jau nebestovi ant masyvo viršaus (ant problemos). Čia ji – priešingai – panirusi į priežastį, kuri ją vedė link prarajos. Siela – drąsi. Ji žiūri savo baimei į akis.

35 pav. Trečiosios tekstilės kompozicijų ciklo dalies „Virsmas“ kūrybinio proceso eiga

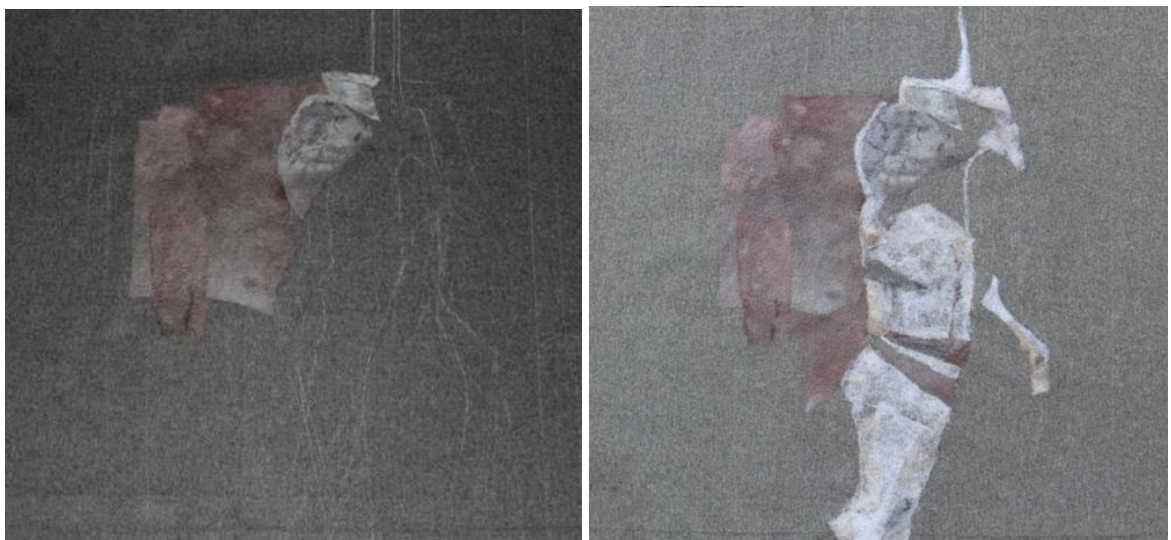

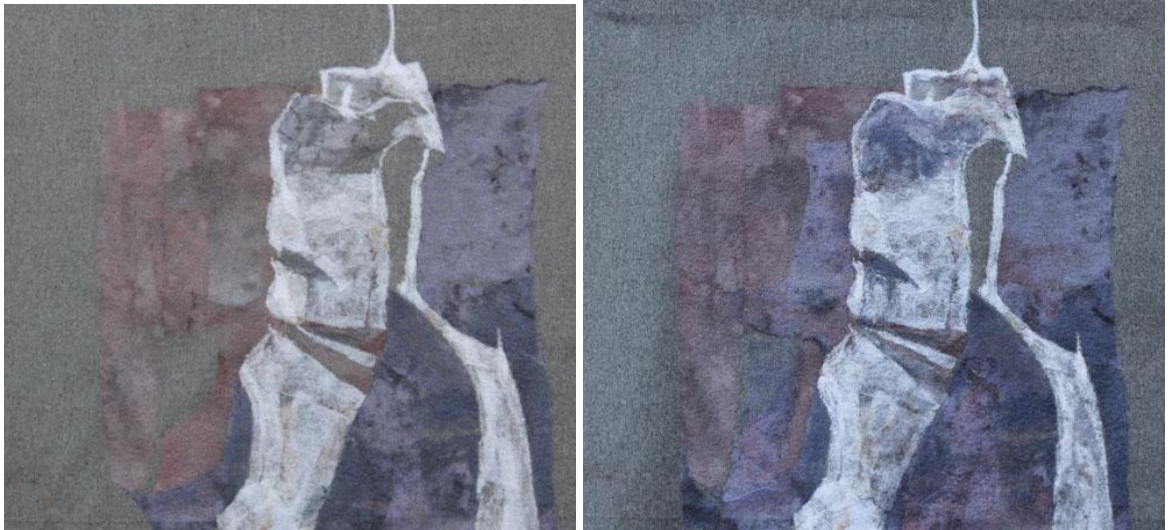
Ketvirtojoje tekstilės kompozicijų ciklo dalyje „Transformacija“ (36 pav.) – moters sielos – vidinės stiprybės išraiška. Joje moteris nebesijaučia *maža*. Ji nugalėjo ir perėmė kalno poziciją. Moteris čia – tvirta kaip uola.

36 pav. Ketvirtosios tekstilės kompozicijų ciklo dalies „Transformacija“ kūrybinio proceso eiga

Paskutiniojoje – penktoje – kūrybinio ciklo dalyje „Vizija“ (37 pav.) – pozityvą išduodančios šviesios dėmės ir stabili moters-uolos išraiška.

37 pav. Penktosios tekstilės kompozicijų ciklo dalies „Vizija“ kūrybinio proceso eiga

Apibendrinat visą tekstilės kompozicijų ciklą „Arti bedugnės“, norisi pacituoti dr. C. P. Estes mintį, tarsi rekomendaciją, žodine išraiška papildančią kūrybinio darbo esmę: „Santykių su laukine savo prigimtimi išplėtojimas – svarbiausia individualybės tapsmo dalis. Kad tai padarytų, moteris privalo nužengti į tamsą, tačiau pakeliui į ten arba atgal ji neturėtų negrįžtamai pakliūti į spąstus arba nelaisvėn, neturėtų galutinai pražūti“ (Estes, 2012).

3.4. Tekstilės kompozicijų ciklo fotosesija

38 pav. Tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ pirmoji dalis „Neviltis“

39 pav. Tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ antroji dalis „Galimybė“

40 pav. Tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ trečioji dalis „Virsmas“

41 pav. Tekstilēs kompozicijū ciklo „Arti bedugnēs“ ketvirtoji dalis „Transformacija“

42 pav. Tekstilēs kompozicijū ciklo „Arti bedugnēs“ penktoji dalis „Vizija“

3.5. Tekstilės kompozicijų ciklas aplinkoje

Tekstilės kompozicijų ciklo „Arti bedugnės“ fotosesijai buvo pasirinktos Raseinių dominikonų vienuolyno, įsteigto XVII a. vid., pastatų liekanos. Jos darbus papildė ne tik laiko paliestu ir jau vos juntamu sakralumu, bet ir galimai sustiprino griuvimo, vidinės destrukcijos aspektą.

43 pav. Tekstilēs kompozīciju ciklo „Arti bedugnēs“ integrāvimas aplinkoje

IŠVADOS

1. Atlikus moters dramos istorijos kontekste apžvalgą, galima teigti, kad moteris savo prigimtimi – drąsi ir stipri kovotoja, pasižyminti stipria prigimtinė intuicija. Šios savybės galimai įtakojo neigiamo turinčios daugiau galių moters įvaizdžio atspindžius tiek pasaulio religijose, tiek tautosakoje.
2. Apžvelgus psichologų išvadas, išsiaiškintos galimos priežastys, lemiančios šiuolaikinės stiprios moters atsiradimą „arti bedugnės“.
3. Išanalizavus moters prigimtį ir visuomenės požiūrio į moterį kitimą teoriniu aspektu, surasta sąsajų tarp fatališkos deivės raganos ir stiprios šiandienos moters.
4. Apžvelgus meninės tekstilės kūrėjų darbus, surasta požiūro į kūrybiniame darbe „Arti bedugnės“ gvildenamų moteriškumo temos interpretacijos panašumų. Subtilumas – lietuvišką meninę tekstilę vienijantis bruožas.
5. Remiantis stebukline pasaka „Mėlynbarzdis“ kaip įkvėpimo šaltiniu, buvo sukurta ir įgyvendinta originali moters situacijos interpretacija, ypač aktuali šiandien. Prisiliesta prie jautrios galimos pražūties temos, kurią tekstilės kompozicijų ciklas vysto link pozityvaus sprendimo.
6. Atlikus darbo projektinę, grafinę dalis, nuspręsta, jog temai atskleisti reikalingos penkios ciklo dalys: „Neviltis“, „Galimybė“, „Virsmas“, „Transformacija“, „Vizija“.
7. Kūrybinio darbo įgyvendinimui buvo pritaikyta technika, primenanti magišką ritualą, kuomet vilnos ir sintetikos pluoštai buvo smaigstomi ant fetro. Tokiu būdu subtiliai buvo atskleidžiama moteriškumo išraiška: tiek kūrybinio proceso metu, tiek perteikiant pačią darbo idėją – simbolinę personifikaciją, kurioje nugalėtoja tampa moteris.

LITERATŪRA

1. Backer A. (2004). *Burtininkas. Magija amžiams bėgant*. Vilnius: Alma littera.
2. Balsys R. (2006). *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
3. Dundulienė P. (1990). *Senovės lietuvių mitologija ir religija*. Vilnius: Mokslas.
4. Durkheim E. (2002). *Savižudybė: sociologinis etiudas*. Vilnius: Pradai.
5. Foucault M. (1999). *Seksualumo istorija*. Vilnius: Vaga.
6. Jung C. G. (1998). *Psichologija ir religija*. Vilnius: Aidai.
7. Mankevičius A. (2010). *Būrėja Vaiva. Kazkas ateina ir padeda*. Vilnius: Alma littera.
8. Platonas (2000). *Valstybė*. Vilnius: Pradai.
9. Posacki A. (2007). *Egzorcizmai, apsėdimas, demonai*. Vilnius: Aidai.
10. Ronnberg A., Martin K., Archive for Research in Archetypal Symbolism (2010). *The Book of Symbols: Reflections on Archetypal Images*. Köln, London: Taschen.
11. Sallmann J. M. (1998). *Raganos – šėtono sužadėtinės*. Vilnius: Baltos lankos.
12. Savukynas V. (1999). Raganavimas Europoje. *Kultūros barai*, 7 (416), p. 55-60.
13. Shneidman E.S. (2002). *Savižudžio sąmonė*. Vilnius: ALK.
14. Veličkienė A. T. (2008). *Antikos mitologijos žinynas*. Kaunas: Šviesa.
15. Vėlius N. (1977). *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga.
16. Vitkienė V. (2009). *Aistringoji Lietuvos tekstilė*. Kaunas: Kopa.
17. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lukavičienė V., Pocevičienė R., Ptašinskienė I. (2008). *Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiuųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
18. A Witchy Life. (2010). [Žiūrėta 2010-03-10]. Prieiga per internetą: <http://awitchylife.wordpress.com/2010/09/>
19. Bejerano F. (2010). Witches: Depiction through Art History. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <http://culturepotion.blogspot.com/2010/08/witches-and-witchcraft-in-art-history.html>
20. Embrace the Power of Goddess Diana. (2013). [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.glamtribale.com/blogs/news/7127418-embrace-the-power-of-goddess-diana>
21. Filosofų mintys apie moteris (2013). [Žiūrėta 2013-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.mintysposakiai.lt/mintys/filosofu-mintys-apie-moteris>
22. Freya: The Goddess of Love. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.viking-mythology.com/asynjur.html>
23. Kauno bienalė. (2011). [Žiūrėta 2013-12-01]. Prieiga per internetą: <http://www.bienale.lt/2011/?p=662&lang=lt>

24. Klimenka G. E. (2013). Kas yra magija bei kai kurie etiniai jos principai. [Žiūrėta 2010-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://anomalija.lt/2013/05/kas-yra-magija-bei-kai-kurie-etiniai-jos-principai/>>
25. Lindemans M. F. (1999). Freya. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <http://ancienthistory.about.com/gi/o.htm?zi=1/XJ&zTi=1&sdn=ancienthistory&cdn=education&tm=47&f=00&su=p284.13.342.ip_&tt=29&bt=9&bts=9&zu=http%3A//www.pantheon.org/articles/f/freya.html>
26. Milukas R. (2009). Bronė Neverdauskienė. Kūryba. [Žiūrėta 2013-11-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.menoduobe.com/2009/07/brone-neverdauskiene-kuryba/>>
27. Morrigan Le Fay. (2006). [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://zaliazole.lt/viewstory/sid/4668/>>
28. Peleniūtė L. (2010). Raganų medžioklė. [Žiūrėta 2013-03-05]. Prieiga per internetą: <http://www.ethnicart.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=227&Itemid=358>vėd>
29. Raibytė G. (2011). Raganų medžioklė: ne tik legendos. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.laikas.lt/lt/info/6723/raganu-medziokle-ne-tik-legendos/>>
30. Reikalienė D. (2010). Mitologiniai įvaizdžiai lietuvių dramaturgijoje ir teatre. [Žiūrėta 2013-04-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.teatrosajunga.lt/fondas/index.php?id=straipsniai&pid=92&lang=LT>>
31. Sabaitytė G. (2010). Raganų tapimas „Užribio žmonėmis“ LDK. Lietuvos istorijos metraštis. 2009, p.69. [Žiūrėta 2013-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://archive.minfolit.lt/arch/24501/24778.pdf>>
32. Skabeikytė G. Moteris ir šeima lietuvių liaudies stebuklinėse pasakose. [Žiūrėta 2013-04-17]. Prieiga per internetą: <<http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?-37570664>>
33. Senovės deivės. [Žiūrėta 2010-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.praktinemagija.lt/senoves-deives/>>
34. Skaitiniai: Raganos Lietuvoje. (2009). [Žiūrėta 2010-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.dykai.eu/index.php/skaitiniai-mainmenu-47/domybmainmenu-48/7292-skaitiniai-raganos-lietuvoje->>>
35. *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2013-05-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/h/hekatė>>
36. Tomkevičiūtė K. (2011). Monika Žaltauskaitė-Grašienė: tekstilės architektė. [Žiūrėta 2013-11-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.kamane.lt/Spaudos-atgarsiai/2011-metai/Birzelis/Daile/MONIKA-ZALTAUSKAITE-GRASIENE-TEKSTILES-ARCHITEKTE >>>

37. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija*. [Žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga per internetą:
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Femme_fatale>
38. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija*. [Žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga per internetą:
<<http://lt.wikipedia.org/wiki/Hekatè>>
39. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija*. [Žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga per internetą:
<<http://lt.wikipedia.org/wiki/Izidè>>
40. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija*. [Žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga per internetą:
<<http://lt.wikipedia.org/wiki/Ragana>>
41. *Vikipedija, laisvoji enciklopedija*. [Žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga per internetą:
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Sibilès>
42. *Wikipedia, the free encyclopedia*. [Žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga per internetą:
<<http://en.wikipedia.org/wiki/Hecate>>

MOTERS ĮVAIZDŽIAI MENO ISTORIJOJE

44 pav. Moteris, pripažinta kaip ragana, vedama deginti. XI a. Londonas.

Šaltinis:

<http://culturepotion.blogspot.com/2010/08/witches-and-witchcraft-in-art-history.html>

Žiūrėta: [2013 04 10]

45 pav. Jan Liuken. Moteris sudeginama Amsterdame.

Šaltinis:

<http://www.mirf.ru/Articles/print918.html>

Žiūrėta: [2013 06 05]

46 pav. Bausmės už raganavimą XVI a.

Vokietijoje. Medžio raižinys.

Tengler Laienspiegel, Maincas. 1508 m.

Šaltinis:

<http://english.turkcebilgi.com/witch+hunt>

Žiūrėta: [2013 06 05]

47 pav. Raganavimų kaltinamų moterų korimas Anglijoje.

Šaltinis:

<http://www.mirf.ru/Articles/print918.html>

Žiūrėta: [2013 06 05]

Žiūrėta: [2013 03 20]

48 pav. *Nepadorus bučinys*.

Šaltinis:

<http://dzikigon.pl/mistyczne-dziedzictwo/historyczne-czarownictwo-europejskie/>

Žiūrėta: [2013 03 20]

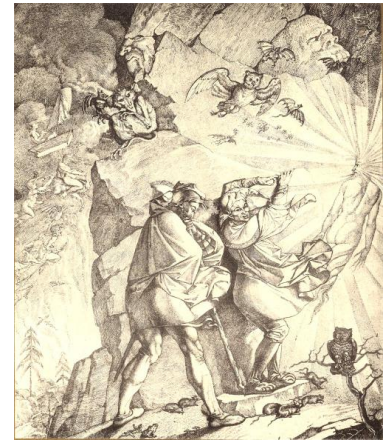
50 pav. *Hans Baldung Grien*.

„*Raganų šabašas*“. Apie 1515 m.

Šaltinis:

<http://www.art.com/products/p12262938-sa-i1634520/hans-baldung-grien-the-witches-sabbath-circa-1515.htm>

Žiūrėta: [2013 03 20]

49 pav. *Peter Cornelius*.

„*Valpurgijos naktis*“. Goethe's „*Fausto*“ iliustracija. 1810 m.

Šaltinis:

<http://darkclassics.blogspot.com/2012/08/peter-cornelius-walpurgis-night-faust.html>

Žiūrėta: [2013 03 20]

51 pav. *Hermann Anton Stilke*.

„*Žanos d'Ark mirtis*“. 1843 m.

Šaltinis:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stilke_Hermann_Anton_-_Joan_of_Arc's_Death_at_the_Stake.jpg

Žiūrėta: [2013 03 20]

52 pav. T. H. Matteson. „Raganos patikrinimas“. 1853 m. Šaltinis: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Matteson_Examination_of_a_Witch.jpg
Žiūrėta: [2013 06 05]

54 pav. Dante Gabriel Rosetti. „Ledi Lilita“. 1868 ir 1872-73).

Šaltinis: <http://users.telenet.be/gaston.d.haese/drossetti.html>
Žiūrėta: [2013 06 05]

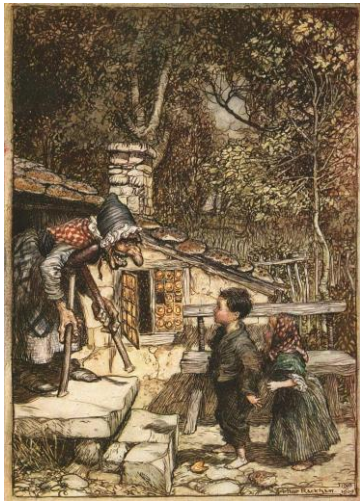
53 pav. John William Waterhouse. „Stebuklingas Ratas“. 1886 m.

Šaltinis: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_William_Waterhouse_-_Magic_Circle.JPG
Žiūrėta: [2013 04 20]

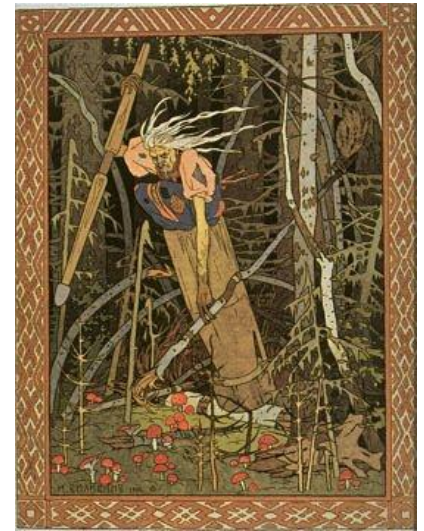
55 pav. John William Waterhouse. „Šaloto dama“. 1888 m.

Šaltinis: <http://www.wikipaintings.org/en/john-william-waterhouse/the-lady-of-shalott-1888>
Žiūrėta: [2013 04 20]

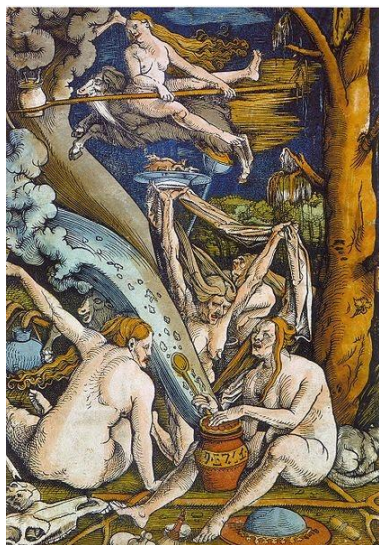
56 pav. *Arthur Rackham.*
 „Jonukas ir Grytutė sutinka raganą“.
 1909 m.

Šaltinis:
<http://www.biblio.com/blog/2010/10/a-profile-of-arthur-rackham>. Žiūrėta: [2013
 04 20]

57 pav. *Ivan Bilibin.* „Baba-Yaga“.
 1990 m.

Šaltinis:
<http://darkclassics.blogspot.com/2011/03/ivan-bilibin-baba-yaga.html>
 Žiūrėta: [2013 04 05]

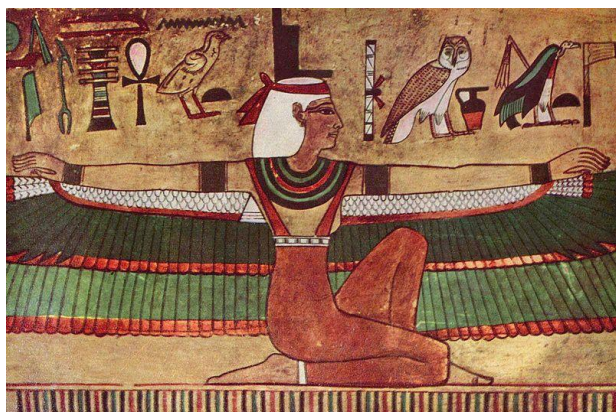
58 pav. *Hand Baldung Grien.*
Raganos. Medžio raižinys, 1508.

Šaltinis:
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Baldu ng_Hexen_1508_kol.JPG. Žiūrėta: [2013
 04 05]

59 pav. *Francisco Goya . Iš*
akvatintos atspaudų "Los Caprichos".

1799 m. Šaltinis:
[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goya_-_Caprichos_\(68\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goya_-_Caprichos_(68).jpg). Žiūrėta: [2013
 06 05]

60 pav. Egiptiečių deivė Izidė.

Karnakas, Karalių slėnis. 1360 m. pr. Kr.

Šaltinis:

http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Ägyptischer_Maler_um_1360_v._Chr._001.jpg

Žiūrėta: [2013 04 04]

61 pav. Žydų deivė Lilita. Apie

1950 m. pr. Kr.

Šaltinis:

<http://fineartamerica.com/featured/lilith-c1950-bc-granger.html>

Žiūrėta: [2013 04 04]

62 pav. Indų deivė Kali

Šaltinis:

<http://resurrectingkali.wordpress.com/beginner-kali-mantras/>

Žiūrėta: [2013 04 04]

63 pav. Keltų deivė Morgana.

Autorius: Neil Sims

Šaltinis:

<http://www.magicalomaha.com/celticgoddessesstatues.htm>

Žiūrėta: [2013 04 04]

64 pav. Romėnų deivė Diana

Šaltinis:

<http://www.glamtribale.com/blogs/news/7127418-embrace-the-power-of-goddess-diana>

Žiūrėta: [2013 06 05]

65 pav. Graikų deivė Hekatė

Šaltinis:

<http://www.rmo.nl/english/collection/highlights/roman-collection/hekate-triformis>

Žiūrėta: [2013 06 05]

66 pav. Jenny Nyström (1853-1919), Gunnar Forssell (1859-1903).

"Freya-Menglad". 1893 m.

Šaltinis:

<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Freya-Menglad.jpg>

Žiūrėta: [2013 06 05]

67 pav. Šokėja Mata Hari, dažnai įvardijama kaip femme fatale

Šaltinis:

http://lt.wikipedia.org/wiki/Femme_fatale

Žiūrėta: [2013 06 05]

KOMPAKTINĒ PLOKŠTEĻĒ SU MAGISTRO DARBO ĪRAŠU